

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 8 • Aralık 2023 • 9-50
Issue: 8 • December 2023 • 9-50

Maneviyat ve Ruh Sağlığı: Maneviyat ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma

Spirituality and Mental Health: A Study on the Relationship between Spirituality and Psychological Well-Being

M. Burak Tosyalıoğlu

Doktora Öğrencisi
Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: buraktosyalioğlu@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-5119-8091
İstanbul / Türkiye

Ahmet Albayrak

Doç. Dr.
29 Mayıs Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
E-posta: ahmetalbayrak1@gmail.com
Orcid: 0000-0001-8293-9940
İstanbul / Türkiye

PhD Student
Marmara University
Institute of Social Sciences
E-mail: buraktosyalioğlu@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-5119-8091
İstanbul / Türkiye

Associate Professor
29 Mayıs University
Faculty of Theology
E-mail: ahmetalbayrak1@gmail.com
Orcid: 0000-0001-8293-9940
İstanbul / Türkiye

<https://doi.org/10.56432/tmdrd.1369342>

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 01 Ekim 2023 • 01 October 2023
Kabul Tarihi • Accepted 28 Aralık 2023 • 28 December 2023

Ö z e t

Maneviyat ve psikolojik iyi oluş ilişkisi koruyucu sağlık araştırmalarında önemli konulardan birisidir. Maneviyatın, alanyazın incelendiğinde farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Yapılan tanımlarda amaç, anlam arayışı, kutsalla olan bağ, aşkın olana yönelme ortak öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde maneviyat konusunda yapılan çalışmalar Batı'daki kadar çok olmasa da son yıllarda gözle görülen bir artış söz konusudur. Psikolojik iyi oluşa baktığımızda kavramdan ilk bahseden Bradburn'dür ancak psikolojik iyi oluşu terim olarak kapsamlı bir şekilde ele alan kişi ise Ryff olmuştur. Ryff, psikolojik iyi oluşu öznel iyi oluştan kapsamlı ve birçok boyutu içine alacak şekilde tanımlamaktadır. Psikolojik iyi oluşu etkileyen birçok unsur bulunmaktadır ve maneviyat da bunlardan biridir. İki kavram yapılan çalışmalarda farklı değişkenlerle ele alınmıştır. Psikolojik iyi oluş ve maneviyat ilişkisi ve maneviyatın iyi oluşa etkisinin incelendiği araştırmalar özellikle son yıllarda popüler hâle gelmiştir. Farklı örneklem grupları ile yapılan araştırmalarda maneviyatın psikolojik sağlık üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada maneviyat ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmamızın ana problemi "Maneviyat ile psikolojik iyi oluş arasında bir ilişki var mıdır ve bir ilişki varsa bu ilişkinin yönü nedir?" şeklindedir. Buna paralel değişkenlerimizle bağlantılı olarak alt problemler oluşturulmuştur. Araştırmaya Türkiye'deki üniversitelerde farklı bölümlerde (psikoloji, din bilimleri, sayısal, sözel ve yetenek puanı ile öğrenci alan bölümler) hazırlık, 1. sınıf ve 4. sınıfta eğitim gören 525 öğrenci (385 kız, 140 erkek) katılmıştır. Katılımcılara Psikolojik İyi Oluş ve Maneviyat Ölçeği uygulanmış ve sonrasında ilişki modelini uygulanan öğrencilerin maneviyat ve psikolojik iyi oluşları belirli değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda maneviyat ile psikolojik iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Diğer değişkenlerimizden cinsiyet, anne-baba beraberlik durumu, mezun olunan lise türü, eğitim görülen bölüm ile döneme göre maneviyat puanlarında anlamlı bir farklılaşma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kadınların, anne-babası birlikte yaşayan kişilerin, imam-hatip lisesi mezunlarının, ilahiyat bölümündeki öğrenciler ile 1.sınıf öğrencilerinin maneviyat puanları daha yüksek bulunmuştur.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Maneviyat • Din
Ruh sağlığı • Psikolojik iyi oluş

A b s t r a c t

Different definitions emerge when examining the literature on spirituality. Common elements in these definitions include purpose, the search for meaning, a connection with the sacred, and orientation towards the transcendent. While studies on spirituality in our country may not be as extensive as in the West, there has been a noticeable increase in recent years. Although Bradburn first mentioned psychological well-being, Ryff extensively discussed it as a term. Ryff defines psychological well-being more comprehensively than subjective well-being, encompassing multiple dimensions. Spirituality is identified as one of the factors influencing psychological well-being. Research investigating the relationship between psychological well-being and spirituality, particularly in recent years, has gained popularity. Studies with various sample groups have consistently found a positive impact of spirituality on psychological health. This study aims to establish the relationship between spirituality and psychological well-being. The primary research question is, "Is there a relationship between spirituality and psychological well-being, and if so, what is the nature of this relationship?" Sub-problems are formulated in conjunction with relevant variables. A total of 525 students (385 female, 140 male) across different departments (Psychology, Religious Sciences, departments admitting students based on numerical, verbal, and ability scores) in Turkish universities, spanning Preparatory, 1st, and 4th grades, participated in the study. The participants were administered the Psychological Well-Being and Spirituality Scale, and subsequent analysis using the relational screening model examined the relationship between spirituality and psychological well-being concerning specific variables. An independent group t-test was used for variables with two categories. The results revealed a significant positive relationship between spirituality and psychological well-being. Furthermore, variables such as gender, parental relationship status, type of high school graduated, educational department, and academic period were found to be significant determinants affecting spirituality scores. Women, individuals with cohabiting parents, graduates of imam hatip high school, students in the department of theology, and first-year students exhibited higher spirituality scores.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Spirituality • Religion
Mental health • Psychological well-being

Giriş

İnsanoğlu otonom araçlar, insansı robotlar, insansız savaş uçakları gibi teknolojik olarak inanılmaz gelişmelere tanıklık etmekte ve bu durum onun maddeyle olan bağıını her geçen gün daha da artmaktadır. Bu artan bağıın da etkisi ile manevi vechini bir kenara koymuş gözükmemektedir. Bunca gelişmeye rağmen depresyon vakaları ve intihar oranlarındaki özellikle Batı’da yapılan araştırmalarda büyük artışlar görülmektedir (<https://turkiyeraporu.com>). Bu durum din ve maneviyat konularının gündeme alınması ve incelenmesi için bir uyarı olarak düşünülebilir. Maneviyat sadece ruh sağlığını etkilemekle kalmayıp insanın hayatının birçok yönden tesir etmektedir. Kişiler yaşam şekillerini inançlarına göre düzenleyebilmektedir. Ayrıca maneviyat ile psikolojik sağlık arasındaki ilişki ve etkileşim özellikle önleyici ruh sağlığı hizmetleri için önem taşımaktadır. Buradan hareketle bizim bu çalışmamızda maneviyatın psikolojik iyi oluş ile ilişkisi üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Psikolojik iyi oluş, psikolojinin önemli araştırma konularından biridir. Alanyazında bu konuyla ilgili birçok çalışmaya rastlanmaktadır. Ancak dindarlık ve maneviyatın psikolojik iyi oluşa etkisi araştırmacıların yeni yeni dikkatini çektiği için bu konuda literatürde çok sayıda araştırma karşımıza çıkmamaktadır. Yapılan araştırmaların çoğu ise yurtdışı kaynaklı araştırmalardır. Ruh sağlığını etkileyen unsurların tespiti özellikle sağaltım masrafından daha az bir bedele mal olabilecek önleyici ve koruyucu çalışmaların artmasına yardımcı olacaktır. Bu araştırmalardan elde edilen bulgular önleyici ve koruyucu bir ruh sağlığı modelinin geliştirilmesinde kullanılabilecektir.

a. Maneviyat

Maneviyat, tanımladığı alanın soyut olmasının da etkisi ile kişiden kişiye değişen ve öznel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Dursun, 2019: 13). Arapça kaynağı “Ma’na” olup aynı şekilde dilimize geçen “Mâna” kelimesinin türetilmiş hâli olan manevi (maddi olmayan ve duyularla sezilebilen) kavramına Arapça çoğul eki olan “-ât” eklenmesiyle türetilmiştir (<http://www.tdk.gov.tr>, 2020). Beden ve ruhtan oluşan insanın, ruhi tarafıyla ilgili bir kavramdır. Batılı kaynaklarda maneviyat kavramı, “spiritualite” olarak yer almakta ve farklı anlamları olmakla birlikte daha çok kişiye özgü ve ruhsal biçimde, kutsal ile olan tecrübeleri dile getirmek için kullanılmakta (Nelson, 2009: 8) olup Latince kökenli “spiritus”tan türetilmiş ve sözlükte yaşamı hissetmek anlamındadır (Çınar, 2017: 38). Özellikle 1980’lerden sonra artan ilgiyle birlikte yeniden tanımlanıp dindarlıktan farklı bir şekilde yorum getirilen bir kavram olan Spiritüalite, “anlam arayışı, aşkın bir güç ile yaşanan ilişki, kendinde

olanla iletişime geçme” şeklinde ifade edilmiştir (Zinnbauer & Pargament, 2005: 23-24). Bu tanımlanma sürecinde maneviyatın hem din içi hem de dinden bağımsız ve ayrı tanımlarına rastlanmaktadır (Düzgüner, 2021: 32; ayrıca bu ayrım için bkz. Çınar, 2022).

Maneviyatla ilgili birçok tanım bulunmaktadır ve örnek olarak verebileceğimiz tanımlar şunlardır. Maneviyat için Neal (2013: 12) “Bize yaşamda anlam ve amaç veren ve bizi kendimizden daha büyük bir şeye bağlayan şeydir”; Ondeck (2002: 231) “Dinden daha geniş kapsamlı olup, fiziksel hayata amaç veren iç kuvvetleri içerir”; Armstrong “Kişinin dünyada yaşama şeklini etkileyen daha yüksek bir varlıkla ilişkisinin olmasıdır” (akt. Giacalone & Jurkiewicz, 2010: 3-28); Sheldrake (2007: 1) “Maneviyat, insanların yaşamaya çalıştığı en derin değerleri ve anlamları ifade eder”; Vaughan (1991: 105) “Kutsalın öznel tecrübesidir”; Ridge (2015: 213) “Anlam arayışı, ruhun gelişimi ve nihai değerler bağlamında, bütüncül ve de öncelikli olarak kutsalla ilgilenmedir” demektir. Maneviyatla ilgili dinden bağımsız şekilde yapılan bu tanımların aksine ülkemizde din ve maneviyat ayrımı henüz tam olarak oturmamıştır (Akbolat, 2022: 162).

b. Psikolojik İyi Oluş

Psikolojik iyi oluş kavramından ilk söz eden 1960’larda Bradburn’dür ancak onun kavramı öznel iyi oluşa daha yakın kaldığı için Ryff’in iyi oluş ile ilgili yaptığı kapsamlı çalışmalar sonucu çok boyutlu bir iyi oluş açıklaması ile kavramın gerçek mucidi olarak Ryff ele alınmalıdır (Tatlıoğlu, 2012: 2860-2861). Bradburn’un, iyi oluşla ilgili olarak mutluluk anlamına gelen yorumu Aristoteles’teki “fiilleriyle insanın erişebileceği en yüksek noktayı mutluluk olarak gören görüşe” dayalıdır (Ryff & Singer, 2008: 13-14). Bradburn, Antik Yunan filozofları gibi iyi oluşta mutluluğu merkeze almaktadır. Bradburn’un iyi oluş kavramı öznel iyi oluşa yakın olduğundan bunu, daha geniş tanımlanan psikolojik iyi oluşun bir parçası olarak kabul etmek daha doğrudur. Ryff’in kapsamlı tanımı ile bu kavram daha net anlaşılacaktır. Öznel iyi oluş ise kişinin muayyen bir zaman zarfı içindeki kendi yaşam kalitesiyle ilgili kişisel yorumu ve değerlendirmesi şeklinde tanımlanır (Matsumoto, 2009: 527). Öznel iyi oluşun kendi içinde öne çıkan kısımları; hayatın tümüne ya da belli bir kısmına yönelik memnuniyet (iş hayatı, evlilik vb.), haz veren duyguları fazlasıyla ve rahatsızlık veren duyguları ise az tecrübe etmedir (Diener, 2000: 34). Bunlar yaşam doyumu, olumlu ve olumsuz duygulanım olarak da ifade edilmektedir. Kişinin hayatının tümü ya da bir bölümünün kalitesi ile ilgili yaptığı bireysel değerlendirmeleri içeren

öznel iyi oluşta bilişsel ve duygusal iki düzeyden bahsedilmektedir. Bilişsel düzey yaşam doyumu, duygusal düzey de olumlu ve olumsuz duygulanım şeklinde ifade edilmektedir (Myers & Diener, 1995: 11). Öznel iyi oluştaki temel düşünce şekli mutluluğun ön planda olması ve mümkün mertebe acıdan uzak bir hayattır. Burada öznel iyi oluş ile mutluluğun aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir ve bu durum Ryff'in çok boyutlu psikolojik iyi oluş modelinin ortaya çıkışına yardımcı olmuştur.

Ryff, öznel iyi oluşta bulunan bireysellikten uzak ve öznel mutluluk hissinin daha üstünde Aristoteles'teki insanın ulaşması gereken en iyi düşüncesi üzerine yoğunlaşmış ve birçok unsuru içine katmıştır (Ryff & Singer, 2008: 17). Ryff, Aristoteles, diğer filozoflar, varoluşsal ve hümanistik kuramların fikirlerini ele alarak Bradburn, Waterman, Mill ve Russel gibi kişilerin görüşleri arasında tutarlı bir birleştirmeye kendi psikolojik iyi oluş kavramını tanımlamıştır (Ryff & Singer, 2008: 18-19).

b.a. Carol Ryff'in Çok Boyutlu Psikolojik İyi Oluş Modeli

Ryff'in psikolojik iyi oluş modelindeki 6 boyut şunlardır: kendini kabul, diğerleriyle olumlu ilişkiler, özerklik (otonomi), çevresel hâkimiyet, yaşam amacı, bireysel büyümedir (Ryff & Singer, 2008: 20).

1. *Kendini kabul*: Kişinin kendisini iyi ve kötü yönleriyle ya olduğu gibi kabul etmesi ya da kendisiyle ilgili bir memnuniyetsizlik içinde olmasıdır.

2. *Diğerleriyle olumlu ilişkiler*: Diğer kişilerle yakın, samimi ilişkiler ve kurulacak derin arkadaşlık bağlarıdır. Kurulacak olumlu ilişkiler empati duygusunun gelişimine yardımcı olmaktadır (Ryff & Singer, 2008: 21).

3. *Özerklik*: Bireyin kararlarında başkalarına bağlı olmadan davranabilmesi ve davranışlarını kendisinin düzenlemesidir (Ryff & Singer, 2008: 23). Özerlik bireyleşme yolundaki duraklardan ancak bazı bağımlı kişilerde bu özellik yoktur.

4. *Çevresel hâkimiyet*: Kişinin kendi kapasitesine uygun çevresel şartları araması ve bulmasıdır. Diğer boyutların ortaya çıkması ve gelişmesi için önemlidir (Ryff & Singer, 2008: 22-23). Burada bireyin aktif bir rol alması önemlidir.

5. *Yaşam amacı*: Yaşamda anlam ve amaç arama otantik bir problem olup kişinin yaşama aktif katılımı ve üretkenliği yaşam amacıyla ilgili en önemli belirtidir (Ryff & Singer, 2008: 22).

6. *Kişisel gelişim*: Bireyin potansiyelini geliştirmek amacıyla devamlı ve aktif bir çaba içinde bulunmasıdır (Ryff & Singer, 2008: 21).

Bu, kişinin devamlı bir gelişim ve ilerleme sürecinde olduğunu göstermektedir.

c. Maneviyat ile Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki

Ruh sağlığı üzerinde etkili birçok faktör vardır. Kalıtım ve çevre ise iki temel faktördür. Kişinin büyüdüğü aile ortamı ve yetiştirilme tarzı, ebeveyn kaybı ya da parçalanmış aile içinde büyümesi, toplumun olumlu ya da olumsuz etkisi, mensup olduğu dini ya da bir dinle ilişkisinin olmaması, maneviyatı, okul eğitimi vb. kişinin ruh sağlığı üzerinde etkili belli çevresel unsurlar olarak belirtilebilir. Maneviyatın ruh sağlığındaki yeri ve önemi, özellikle 1970'lerde iyi oluşun ana unsurlarından biri olarak dile getirilmesiyle gündeme gelmiştir (Dierendonck & Mohan, 2006: 233).

Ruhsal sorunların tespit ve teşhisinde -belli hassas patolojik hâller dışarıda tutulursa- kişinin kendi kişilik yapısına aykırılık hâli ve çevresinin bu farklılığa yönelik gözlemini dile getirmesinin de önemli bir yeri olduğundan, sübjektif değerlendirmeler önemli bir yer teşkil etmektedir (Horozcu, 2010: 213-14; Enç, 1976: 96-97). Ayrıca ruh sağlığı ile ilgili bir tanım “kişinin kendisi ve çevresiyle dinamik bir denge ve uyum içinde olması” şeklindedir (Yörükoğlu, 1993: 131). Aynı durum farklı kişilerde farklı tepkilere neden olabilmekte kiminde ruhsal bir sorun oluştururken kimini etkilememektedir. Burada bireyin hayat öyküsünün ve özellikle kişilik özelliklerinin önemli bir etkisi vardır. Kiminde zorluğa karşı direnç daha sağlam iken kiminde daha zayıf olmakta, yine karşılaşılan güçlük ve zorluk kiminde zayıflamaya kiminde ise tam tersi olarak güçlenmeye sebep olmaktadır (Enç, 1976: 95). Maneviyat fiziksel sağlık üzerinde de etkiye sahiptir fakat araştırmamızda sadece ruh sağlığı yanı ele alınmıştır.

Dünya sağlık örgütü (WHO) sağlığı “fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak tam bir iyilik hâli” olarak tanımlamaktadır (www.who.int, 2020). Burada yer alan zihinsel ifadesi ruhsal sağlığı da içine almaktadır. Maneviyat ile ruh sağlığı ilişkisi ve birbirine olan etkileri çeşitli araştırmalarda ele alınan bir husustur. Koenig, iyi oluş ile dindarlık ve maneviyat arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında dinî duygulara sahip olan kişilerle sahip olmayan kişileri karşılaştırmış ve dinî duygulara sahip kişilerin olumlu duygulara daha çok sahip olduğunu tespit etmiştir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Koenig & Cohen, 2004: 255-257). Mutsuzluk, karamsar olma, kin, nefret vb. gibi negatif duygular ruh sağlığı üzerinde de olumsuz bir etki bırakacaktır ve Koenig'in tespiti maneviyat sahibi kişilerin buna sahip olmayanlara göre pozitif şekilde ayrıştığını göstermektedir. Kenneth

Pargament, dinî başa çıkma teorisinde; maneviyat ve din desteği ile sorunların üstesinden gelinebileceğinden söz etmektedir. Ona göre, dünyadaki varlığımızın bir amacı vardır ve insanlara yardım eden bir Tanrı fikri insanlara hayatın zorluk ve sorunlarıyla başa çıkmada önemli bir destek sağlamaktadır (Nelson, 2009: 321). Aşkın bir varlıktan alınacak yardım ve destek düşüncesi bireyin sorumluluk ağırlığını azaltmakta ve zorluklarla başa çıkma gücünü de arttırmaktadır.

Aşkın bir güce yönelme ve ondan destek isteme şeklinde ifade edilebilecek olan dua kavramı da iyi oluş üzerinde etkilidir. A. Turgut'un (2017: 114) araştırmasında, ilk yetişkinlerde dua davranışı ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Koç'un (2002: 111) araştırmasında kişilere dua ve ibadetin ruhsal durumları üzerine tesiri sorulmuş ve büyük çoğunluk bu iki davranışın psikolojilerine olumlu tesir ettiğini belirtmişlerdir. Jacopson (2002: 79-81), duanın kişinin ruhsal ve bedensel sağlığı üzerine etkisiyle ilgili çalışmasında dua eden kişilerin büyük kısmında zihinsel sağlıkta iyileşme ve pozitif yönde gelişme olduğu sonucunu bulmuştur. Bu çalışmalardan elde edilen bulgular maneviyat tanımlarında da yer verdiğimiz ve aşkın olanla iletişim ve ondan yardım talep etme şeklinde ifade edilen duanın ruhsal sağlığa pozitif tesiriyle ilgili önemli bir işarettir. Birey bu şekilde hem yalnız olmadığı hissini yaşamakta hem de kendisini dinleyen ve problemlerine çözüm bulmak için yanında bir varlık olduğunu düşünmektedir. Seligman (1990), Amerika'daki Pensilvanya eyaletinde hayat süren ve manevi bir yaşam tarzı benimseyip modern dünyanın birçok araç ve gerecini kullanmadan yaşayan Amish topluluğunda depresyon vakalarının az olduğunu tespit etmiştir (akt. Westgate, 1996: 27).

d. Maneviyat ve Psikolojik İyi Oluş Üzerine Çalışmalar

Ülkemizde yapılan çalışmalarda dindarlık ile psikolojik iyi oluş, depresyon, başa çıkma vb. arasındaki ilişki incelenirken maneviyat ve psikolojik iyi oluş ile ilgili çalışmalar ise daha az olmakla birlikte son yıllarda artış göstermiştir. Maneviyatla psikolojik iyi oluş ilişkisi arasındaki ilişki meta-analitik çalışmalarla daha iyi anlaşılacaktır (bkz. Çınar, 2021). Yine araştırmamızla ilgili olan çalışmalardan bazıları şunlardır: Cirhinlioğlu (2006: 99-101), psikolojik iyilik hâli ile utanç eğilimi, dinî yönelimler ve benlik kurguları arasındaki ilişkiyi üniversite öğrencileri üzerinde incelemiş, içsel ve dışsal dinî yönelimin genel olarak psikolojik iyi oluşu yordamadığı ve onda bir artışa neden olmadığını bulmuştur. Ekşioğlu (2011: 51-66), psikolojik iyi olma ile inanç ve dünya görüşüne sahip olma tarzları arasındaki ilişkiyi, yine öğrenciler üzerinde araştırmış ve bireyin psikolojik iyi hâli ile yüksek düzeyde pozitif ya da negatif ilişkisi olan bir

inanç stiline olmadığı ve iyi olma hâli ile inanç stilleri arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır.

İşgör (2011: 92-114), öğrencilerin muhafazakâr yaşam tarzları ile psikolojik iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş, muhafazakâr yaşam tarzı ile psikolojik iyi oluş arasında pozitif ve düşük seviyede bir ilişki olduğu sonucunu elde etmiştir. Göcen (2014: 150-187), psikolojik iyi olma ve şükür arasındaki ilişkiyi yetişkin örnekleminde ele almış, sonuçta şükretme ile psikolojik iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu bulgulamıştır. Aynı konu Ekti (2019: 60-94) tarafından 14-18 yaş arası lise öğrencisinde incelenmiş ve psikolojik olarak iyi olma ile şükretme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Turgut (2017: 64-88), psikolojik iyi oluş ve dua tutumları arasındaki ilişkiyi yetişkin örnekleminde ele almış, bireylerin dua tutumu ile psikolojik iyi oluş seviyeleri arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dua tutumundaki artış psikolojik iyi oluşun yükselmesini sağlamaktadır. Toprak (2018: 68-83), yetişkinler üzerinde iyi oluş ile maneviyat ve yaşam amaçları arasındaki ilişkiyi araştırmış, maneviyat ve yaşam amaçları ile iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğunu tespit etmiştir. Solmaz (2019: 39-45), öğrencilerde psikolojik iyi oluş ve manevi yönelim ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi incelemiş, psikolojik iyi oluş ile manevi yönelim puanları arasında orta derecede pozitif yönde bir ilişki olduğu sonucunu elde etmiştir. Kalaycı (2019: 78-91), yine üniversite öğrencilerinde ödomanik iyi oluş ile maneviyat arasındaki ilişkide bilgeliğin aracılık rolünü araştırmış ve maneviyat, bilgeliği ve ödomanik iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunduğunu bulgulamıştır. Bu araştırmaların tarihleri incelendiğinde de ülkemizde bu konudaki çalışmaların ne kadar yeni olduğu fark edilmektedir.

Yurtdışında yapılan çalışmalardan bazılarında, Holder, Coleman ve Wallace (2010: 144), 8-12 yaş arası çocuklar üzerinde maneviyat ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemiş, çocukların hem kendisinden hem de ebeveynlerinden aldıkları bilgilerle onların mutluluk ve maneviyat puanlarını derecelendirmişler ve sonuçta maneviyatı yüksek çocuklarda mutluluk puanlarında da yüksek değerler bulmuşlardır. Ayrıca mizacın mutlulukta etkisinin bulunduğu ve maneviyattaki kişisel ve toplumsal boyutların çocuklardaki mutluluğu öngörücü bir unsur olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Yoon vd. (2015: 140-143), 18-80 yaş arası yetişkinlerle dindarlık ve maneviyat ile hedonik ve ödomanik iyi oluş arasındaki ilişkiyi incelemişler, iyi oluş ile maneviyat ve dindarlık arasında olumlu bir ilişkiye rastlamışlardır.

Hodges (2002: 109-115), yetişkinlikte kişinin gelişimi, maneviyat ve duygusal iyi oluş arasındaki ilişkiyi önceki çalışmaları değerlendirerek nitel bir yöntemle incelemiş ve maneviyatla duygusal iyi oluş arasında bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Hayatında manevi bir alan, bir anlam ve amaç olan kişiler duygusal yönüyle de sağlıklı kişilerdir. Ayrıca bireyin manevi olarak bir topluluğun üyesi olması da onun sağlıklı kişilerarası ilişkiler geliştirmesi ve sosyal destek sisteminin güçlenmesine yardımcı olur. Saleem (2017: 422), maneviyat, psikolojik iyi oluş ve yaşam kalitesi arasında bir ilişki olup olmadığını dindar ve dindar olmayan yetişkin kişilerde araştırmıştır. Katılımcılardaki dindar-dindar olmayan ayrımı yarı yarıyadır. Maneviyat ile yaşam kalitesi ve psikolojik iyi oluş arasında yüksek pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Jahan ve Khan (2014: 68), 65 yaş üzeri Hindistan yerleşimli kişilerde psikolojik iyi oluş ve maneviyat ilişkisini araştırmış, kadın ve erkeklerin maneviyat puanları ile psikolojik iyi oluş puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuştur. Maneviyat, psikolojik iyi oluşta önemli bir yordayıcıdır. Yine yaşlı bireylerdeki manevi deneyimler, bu kişilerin çevreyle ilişkilerini zenginleştirerek destekleyici bir faktör olmaktadır. Thauvoye vd. (2018: 2174), 70 yaş ve üzeri büyük çoğunluğu Hristiyan ve evli kişilerde iyi oluş ile maneviyat arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada maneviyatın aşkın olan ve başkalarıyla olan bağlantılar yoluyla deneyimlenen boyutları ile psikolojik iyi oluş arasında yordayıcı bir ilişki, doğa ile bağlantılı tecrübe edilen boyutun ise iyi oluşu yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kashdan & Nezlek (2012: 1523-1535), çalışmalarında maneviyat ve iyi oluş ilişkisi üzerine yoğunlaşmışlardır. 1239 gün boyunca katılımcılar günlük yazma şeklinde manevi deneyimleri ve iyi oluşlarını raporlamışlardır. Bu uygulama sonucunda günlük maneviyat deneyimleri ile yaşamdaki anlam, benlik saygısı ve olumlu duygulanım arasında pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur. Maneviyatlı olmak sağlık ve iyi oluş üzerinde olumlu etkiler göstermiştir. Maneviyatın ve iyi oluşun yüksek raporlandığı günlerin aynı günler olduğu görülmüştür.

Lifshitz vd. (2019: 988), 50 yaş ve üzeri kişilerin maneviyatı yüksek olanlarında düşük depresyon ve yüksek yaşam memnuniyeti bulmuştur. Ayrıca maneviyat alanlarının tümü insanların yaşamlarında eşit derecede baskın görülmemiştir. Marlin (2009: 8), iyi oluş ve maneviyat ilişkisini 18-27 yaş arası üniversite öğrencilerinde incelemiş ve maneviyat ile iyi oluş arasında olumlu bir ilişkiye rastlamıştır. Maneviyat düzeyleri ile iyi oluş düzeylerinin yüksekliği arasında bir paralellik bulmuştur. Tüm bu çalışmalar maneviyat ile ruh sağlığı arasında araştırma sonuçlarıyla da

somutlaştırılan bir ilişki olduğunu göstermektedir.

e. Yöntem

e.a. Problem

Çalışmamızın ana problemi bireylerdeki maneviyat ile psikolojik iyi oluş arasında bir ilişki olup olmadığı fikrinden yola çıkarak “Maneviyat ile psikolojik iyi oluş arasında bir ilişki var mıdır ve bir ilişki varsa bu ilişkinin yönü nedir?” şeklinde belirlenmiştir. Alt problemler de ana problem doğrultusunda şekillenmiştir.

Araştırmanın alt problemleri ise şu şekilde belirlenmiştir:

1. Maneviyat toplam puan ile alt boyut ortalama puanları ve psikolojik iyi oluş toplam puanları cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

2. Maneviyat toplam puan ile alt boyut ortalama puanları ve psikolojik iyi oluş toplam puanları yaşa göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

3. Maneviyat toplam puan ile alt boyut ortalama puanları ve psikolojik iyi oluş toplam puanları gelir durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

4. Maneviyat toplam puan ile alt boyut ortalama puanları ve psikolojik iyi oluş toplam puanları anne-baba beraberlik durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

5. Maneviyat toplam puan ile alt boyut ortalama puanları ve psikolojik iyi oluş toplam puanları eğitim görülen şehirde yaşanan yere göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

6. Maneviyat toplam puan ile alt boyut ortalama puanları ve psikolojik iyi oluş toplam puanları mezun olunan lise türüne göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

7. Maneviyat toplam puan ile alt boyut ortalama puanları ve psikolojik iyi oluş toplam puanları eğitim görülen alana göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

8. Maneviyat toplam puan ile alt boyut ortalama puanları ve psikolojik iyi oluş toplam puanları eğitim görülen döneme göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

e.b. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, araştırmacının hazırladığı, kişisel bilgiler ile araştırmanın bağımsız değişkenlerini içeren sorulardan oluşan bir kişisel bilgi formu oluşturulmuş ve bununla birlikte Şirin’in Maneviyat ve Telef’in Psikolojik İyi Oluş Ölçeği kullanılmıştır.

(i) *Kişisel Bilgi Formu*: Araştırmacının hazırladığı kişisel bilgi formunda, öğrencilerin maneviyat düzeyleri ve psikolojik iyi oluşlarıyla ilişkili olduğu düşünülen cinsiyet, yaş, gelir durumu, eğitim görülen şehirde yaşanan yer, anne-babanın evlilik durumları, mezun olunan lise türü, eğitim görülen bölüm ve dönem gibi sekiz bağımsız değişken ile ilgili sorular bulunmaktadır.

(ii) *Maneviyat Ölçeği*: Ölçeğin yapı geçerliği için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi öncesinde verilerin faktör analizine uygunluğu KMO ve Barlett testleri ile analiz edilmiş ve KMO değeri 0.93 bulunmuştur. Alanyazında belirlenen değerlere göre bu değer mükemmel düzeyde kabul edilmektedir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda maddeler toplam açıklanan varyansı % 49,68 ve özdeğeri 1'den büyük olan 7 faktör altında toplandığı görülmüş ve sonrasında yapılan doğrulayıcı faktör analizinde de değerlerin kabul edilebilir uyum gösterdiği tespit edilmiştir (Şirin, 2018: 1283-1309).

Ölçeğin ölçüt bağımlı geçerliğini tespit etmek için ise “Spiritüel İyi Oluş (Ekşi ve Kardeş; 2017)” ölçeği kullanılmıştır. Ölçekler birlikte 128 üniversite öğrencisine uygulanmış ve iki ölçek arasında pozitif düzeyde ($r=0.75$; $p<0.01$) anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirliği için hesaplanan toplam Cronbach Alpha değeri 0,90, toplam Guttman değeri 0,91 ve toplam Spearman Brown değeri ise 0,89 olarak bulunduğundan ölçeğin istatistiksel olarak güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Şirin, 2018: 1283-1309).

Ölçek 7 alt boyuttan oluşmakta ve 9, 12, 20, 21 ve 23. maddeler manevi başa çıkma boyutunu, 19. ve 22. maddeler aşkınlık boyutunu, 3, 11, 24, 25 ve 27. maddeler manevi yaşantı boyutunu, 7, 14, 15 ve 17. maddeler anlam arayışı boyutunu, 6, 8, 13 ve 26. maddeler manevi hoşnutluk alt boyutunu, 1, 2, 4 ve 18. maddeler bağlantı alt boyutunu ve 5, 10 ve 16. maddeler tabiatla uyum alt boyutunu kapsamaktadır. Ölçek 5'li Likert tipinde olup 24'ü olumlu ve 3'ü olumsuz 27 maddeden oluşmaktadır. Maddeler; (1) Bana Hiç Uygun Değil, (2) Bana Uygun Değil, (3) Bana Biraz Uygun, (4) Bana Oldukça Uygun, (5) Bana Tamamen Uygun şeklinde puanlanmıştır. 3 olumsuz madde ters puanlanacaktır. Maneviyat ölçeğinden yüksek puan almak bireyde maneviyatın yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Ölçekten en yüksek 132, en düşük 90 puan alınmaktadır. Tüm bu veriler doğrultusunda ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu tespit edilmiştir (Şirin, 2018: 1283-1309).

(iii) *Psikolojik İyi Oluş Ölçeği*: Ölçeğin geçerliği için yapı geçerliğine (açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi) ve benzer ölçek geçerliğine bakılmış, verilerin faktör analizine uygunluğu KMO ve Barlett testleri ile

analiz edilmiş ve KMO değeri 0.84 bulunmuştur. Bu değer literatürde iyi düzeyde olduğunu göstermektedir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam açıklanan varyansın % 41,94 olduğu saptanarak ölçeğin genel bir faktöre sahip olduğu anlaşılmış ve bu bulunan değer tek faktörlü ölçeklerde yeterli görülen bir değerdir. Daha sonra yapılan doğrulayıcı faktör analizinde ulaşılan uyum iyiliği indekslerine bakıldığında modelin uyumlu olduğu tespit edilmiştir (RMSEA= 0.08, SRMR= 0.04, GFI=0.96) (Telef, 2013: 376).

Ölçeğin benzer ölçek geçerliğini belirlemek için Ryff (1989) tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlaması Akın (2008) tarafından yapılan Psikolojik İyi Oluş Ölçekleri ve Deci ve Ryan (1991) tarafından geliştirilip, Cihangir-Çankaya ve Bacanlı (2003) tarafından uyarlama çalışması yapılan İhtiyaç Doyumu Ölçeği baz alınmış, Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinin, Psikolojik İyi Oluş Ölçeklerinin alt boyutlarından özerklikle .30, çevresel hâkimiyetle .53, bireysel gelişimle .29, diğerleri ile olumlu ilişkiyle .41, yaşam amaçlarıyla .38, öz-kabulle .56 ve toplam psikolojik iyi oluş ile .56 düzeyinde anlamlı ilişki olduğu bulunmuş ve ayrıca İhtiyaç Doyumu Ölçeğinin alt boyutlarından özerklikle .30, yeterlikle .69, ilişkili olmayla .57 ve toplam ihtiyaç doyumu ile .73 düzeyinde anlamlı ilişki bulgulanmıştır (Telef, 2013: 378-80). Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alfa katsayısı .80 olarak hesaplanmış ve test tekrar test sonucuna göre ölçeğin birinci ve ikinci uygulaması arasında yüksek düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r = .86, p < .01$) (Telef, 2013: 380-81). Ölçek tek boyut ve 8 maddeden meydana gelmektedir. 7'li Likert Tipinde (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Biraz katılmıyorum, (4) Kararsızım, (5) Biraz katılıyorum, (6) Katılıyorum, (7) Kesinlikle katılıyorum şeklinde puanlanmıştır. Ölçekte tüm maddelere kesinlikle katılıyorum cevabı verildiğinde 56, kesinlikle katılmıyorum cevabı verildiğinde 8 puan alınmaktadır (Telef, 2013: 376).

e.c. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılan form ve ölçekler, 2019-2020 yılı öğrenim döneminde farklı üniversitelerde eğitim gören 385'i kız 140'ı erkek 525 öğrenciye uygulanmıştır. Bu dönem küresel bir sağlık sorunu olan ve tüm dünyayı etkileyen Covid-19 salgınına denk gelmesi nedeniyle fiziksel olarak gerçekleştirilmesi düşünülen araştırma bilgi formu ve ölçekler sanal forma dönüştürülerek gerçekleştirilmiştir.

Çalışma grubundan elde edilen bilgiler sayısal veriler şeklinde kodlanarak bilgisayar ortamına aktarılmış ve akabinde SPSS 23 programı kullanılarak öncelikle katılımcıların demografik niteliklerini betimleyici frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmış ve kullanılan ölçeklerin toplam

puanları için \bar{x} , SS ve SHX değerleri saptanmıştır. Normallik dağılımı analizi için çarpıklık (Skewness)-basıklık (Kurtosis) değerlerine bakılmış +1,5 ile -1,5 arası değerler normal dağılıma yakın olarak kabul edilmiş ve değerlendirilmiştir (Gürbüz, 2017:214). Gruplar içinde normal dağılım özelliği gösteren dağılımlar için parametrik; normal dağılım özelliği göstermeyen gruplar için ise non-parametrik istatistiksel testler kullanılmıştır. Bu noktada kategori sayısı iki olan değişkenler için bağımsız grup t testi; diğer değişkenler için ise Kruskal Wallis-H Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Post-hoc testi olarak Kruskal Wallis-H Testi sonrası Mann-Whitney U testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonrası Scheffe testi uygulanmıştır.

f. Bulgular

Araştırmamızda öncelikle ana problemimizle ilgili istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin maneviyat puanları ile psikolojik iyi oluş puanları arasında zayıf ve pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir ($r=.287$; $p<.001$).

Tablo-1:

Maneviyat ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiye yönelik pearson korelasyon analizi sonuçları

Değişken	1	2
Maneviyat	1	.287**
Psikolojik iyi oluş		1

**p<.001

Cinsiyet ile maneviyat ilişkisine bakıldığında, cinsiyet değişkeni iki kategoriden oluştuğu için iki bağımsız örneklemlili ortalamaların farkı t Testi uygulanmış ve sonuç olarak öğrencilerin maneviyat toplam puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığı bulgusuna ulaşılmıştır [$t(196)=4.864$; $p<.001$]. Bu farklılık da kadın öğrencilerin lehine gerçekleşmiş yani kadın öğrencilerin maneviyat düzeylerinin erkek öğrencilerinkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin alt boyutlarında; manevi başa çıkma [$t(199)=4.392$; $p<.001$], aşkınlık [$t(192)=3.454$; $p<.01$], manevi yaşantı [$t(211)=4.700$; $p<.001$], anlam arayışı [$t(196)=2.732$; $p<.01$], bağlantı [$t(187)=4.168$; $p<.001$] ve tabiatla uyum [$t(523)=3.834$; $p<.001$] alt boyut toplam puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığı bulgulanmıştır. Bulunan bu anlamlı farklılık kızlar lehine gerçekleşmiştir (Tablo 2). Manevi hoşnutsuluk alt boyutunda anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>.05$).

Tablo-2:

Maneviyat ölçeği puanlarının cinsiyete göre t-testi sonuçları																																																																											
Alt Boyut/ Toplam Puan	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	t	sd	p																																																																				
Manevi Başa Çıkma	Kadın	385	20.46	4.16	4.392	199.058	.000																																																																				
	Erkek	140	18.20	5.53				Aşkınlık	Kadın	385	9.03	1.53	3.454	192.079	.001	Erkek	140	8.35	2.16	Manevi Yaşantı	Kadın	385	17.94	4.84	4.700	211.196	.000	Erkek	140	15.33	5.88	Anlam Arayışı	Kadın	385	17.08	2.64	2.732	196.176	.007	Erkek	140	16.17	3.60	Bağlantı	Kadın	385	17.33	3.26	4.168	187.699	.000	Erkek	140	15.50	4.80	Tabiatla Uyum	Kadın	385	10.54	2.73	3.834	523	.000	Erkek	140	9.51	2.71	Maneviyat Ölçeği Toplam	Kadın	385	103.33	15.58	4.864	196.49	.000
Aşkınlık	Kadın	385	9.03	1.53	3.454	192.079	.001																																																																				
	Erkek	140	8.35	2.16				Manevi Yaşantı	Kadın	385	17.94	4.84	4.700	211.196	.000	Erkek	140	15.33	5.88	Anlam Arayışı	Kadın	385	17.08	2.64	2.732	196.176	.007	Erkek	140	16.17	3.60	Bağlantı	Kadın	385	17.33	3.26	4.168	187.699	.000	Erkek	140	15.50	4.80	Tabiatla Uyum	Kadın	385	10.54	2.73	3.834	523	.000	Erkek	140	9.51	2.71	Maneviyat Ölçeği Toplam	Kadın	385	103.33	15.58	4.864	196.49	.000	Erkek	140	93.82	21.15								
Manevi Yaşantı	Kadın	385	17.94	4.84	4.700	211.196	.000																																																																				
	Erkek	140	15.33	5.88				Anlam Arayışı	Kadın	385	17.08	2.64	2.732	196.176	.007	Erkek	140	16.17	3.60	Bağlantı	Kadın	385	17.33	3.26	4.168	187.699	.000	Erkek	140	15.50	4.80	Tabiatla Uyum	Kadın	385	10.54	2.73	3.834	523	.000	Erkek	140	9.51	2.71	Maneviyat Ölçeği Toplam	Kadın	385	103.33	15.58	4.864	196.49	.000	Erkek	140	93.82	21.15																				
Anlam Arayışı	Kadın	385	17.08	2.64	2.732	196.176	.007																																																																				
	Erkek	140	16.17	3.60				Bağlantı	Kadın	385	17.33	3.26	4.168	187.699	.000	Erkek	140	15.50	4.80	Tabiatla Uyum	Kadın	385	10.54	2.73	3.834	523	.000	Erkek	140	9.51	2.71	Maneviyat Ölçeği Toplam	Kadın	385	103.33	15.58	4.864	196.49	.000	Erkek	140	93.82	21.15																																
Bağlantı	Kadın	385	17.33	3.26	4.168	187.699	.000																																																																				
	Erkek	140	15.50	4.80				Tabiatla Uyum	Kadın	385	10.54	2.73	3.834	523	.000	Erkek	140	9.51	2.71	Maneviyat Ölçeği Toplam	Kadın	385	103.33	15.58	4.864	196.49	.000	Erkek	140	93.82	21.15																																												
Tabiatla Uyum	Kadın	385	10.54	2.73	3.834	523	.000																																																																				
	Erkek	140	9.51	2.71				Maneviyat Ölçeği Toplam	Kadın	385	103.33	15.58	4.864	196.49	.000	Erkek	140	93.82	21.15																																																								
Maneviyat Ölçeği Toplam	Kadın	385	103.33	15.58	4.864	196.49	.000																																																																				
	Erkek	140	93.82	21.15																																																																							

Psikolojik iyi oluş puanlarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek için gerçekleştirilen iki bağımsız örneklemlerli ortalamaların farkı t Testi sonucunda; katılımcıların psikolojik iyi oluş düzeyleri aritmetik ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür ($t(523)=1,794$, $p>.05$). Katılımcıların psikolojik iyi oluşları cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır.

Katılımcıların yaşları ile maneviyat düzeyleri incelendiğinde ise aralarında anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmamıştır ($X^2(4)=.836$; $p>.05$). Ölçek alt boyutlarında da anlamlı farklılaşma görülmemiştir. Yaş ile psikolojik iyi oluş ilişkisi için yapılan analizler sonucunda da anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır ($X^2(4)=4.652$; $p>.05$).

Gelir durumu ve maneviyat ile ilgili gerçekleştirilen analizler sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır ($X^2(4)= 8.248$; $p>.05$). Maneviyat toplam puanları gelir düzeylerine göre önemli bir farklılaşma göstermemiştir. Ölçek alt boyutlarından sadece aşkınlık ($X^2(4)= 12.382$; $p<.05$) alt boyutunda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Aşkınlık alt boyutundaki anlamlı farklılığın hangi gelir grupları arasında olduğunu belirlemek için yapılan Mann-Whitney U testi sonrası aşkınlık alt boyutunda 8,001 TL ve üstü ile 2,500 TL ve altı, 2,501 TL – 3,500 TL arası, 3,501 TL – 6,000 TL arası, 6,001 TL – 8,000 TL arası gelir grupları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür (Bkz: Tablo: 3).

Tablo-3:

Maneviyat ölçeği aşkınlık alt boyut puanlarının gelir düzeyine göre

kruskal wallis-h testi sonuçları

Alt Boyut/ Toplam Puan	Gelir Düzeyleri	N	\bar{X}	X^2	Sd	P
Aşkınlık	2,500 TL altı	122	263.30	12.382	4	.015
	2,501 TL - 3,500 TL arası	162	277.17			
	3,501 TL - 6,000 TL arası	161	256.12			
	6,001 TL - 8,000 TL arası	43	291.31			
	8,001 TL ve üstü	37	196.97			

Maneviyat ölçeğinin manevi yaşantı, manevi hoşnutluk ve tabiatla uyum alt boyutlarının gelire göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Manevi yaşantı ve tabiatla uyum alt boyutlarında anlamlı bir farklılaşma olduğu bulgusu edinilmiştir ($p < .05$). Yapılan post-hoc analizi sonrasında manevi yaşantı alt boyutunda 8,001 TL ve üstü ile 2,501 TL - 3,500 TL arası, 2,500 TL ve altı arasında 8,001 TL ve üstü aleyhine bir farklılaşma olduğu; tabiatla uyum alt boyutunda 2,501 TL - 3,500 TL arası ile 3,501 TL - 6,000 TL arası ve 2,500 TL ve altı arasında 2,501 TL - 3,500 TL arası grup lehine anlamlı bir farklılaşma olduğu sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Tablo: 4).

Tablo-4:

Maneviyat ölçeği alt boyut puanlarının gelire göre tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları

Alt Boyut	Gruplar	N	\bar{X}	SS	Var. K.	K.T.	S.D.	K.O.	F	P
Manevi Yaşantı	2,500 TL altı	122	17.74	5.29	G.Arası	343.38	4	85.84	3.150	.014
	2,501 TL - 3,500 TL a.	162	17.65	4.77	G. İçi	14172.93	520	27.25		
	3,501 TL - 6,000 TL a.	161	16.91	5.46	Toplam	14516.31	524			
	6,001 TL - 8,000 TL a.	43	17.81	4.48						
	8,001 TL ve üstü	37	14.62	6.40						
	Toplam	525	17.24	5.26						
Tabiatla Uyum	2,500 TL altı	122	9.82	2.92	G.Arası	76.95	4	19.23	2.541	.039
	2,501 TL - 3,500 TL a.	162	10.73	2.64	G. İçi	3937.09	520	7.57		
	3,501 TL - 6,000 TL a.	161	10.00	2.77	Toplam	4014.05	524			
	6,001 TL - 8,000 TL a.	43	10.46	3.02						
	8,001 TL ve üstü	37	10.64	2.05						

	Toplam	525	10.27	2.76					
--	--------	-----	-------	------	--	--	--	--	--

Katılımcıların psikolojik iyi oluş puanları ve gelir durumlarını incelemek amacıyla uygulanan Kruskal Wallis-H Testi neticesinde gelir durumu ile psikolojik iyi oluş sıralama ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($X^2(4) = 13.603$; $p < .01$). Gelir düzeyi 6,001 TL–8,000 TL arası olan öğrencilerin diğer öğrencilere göre psikolojik iyi oluş puanları sıralama ortalamalarının en yüksek olduğu bulunmuştur. Gelir düzeyi 2,500 TL altı olan öğrencilerin psikolojik iyi oluş puanları sıralama ortalamaları da en düşük tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için uygulanan Mann-Whitney U testi sonrasında 6,001 TL–8,000 TL arası ile 2,500 TL altı, 2,501 TL–3,500 TL arası ve 3,501 TL–6,000 TL arası gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo:5).

Tablo 5:
Psikolojik iyi oluş ölçeği puanlarının gelir düzeyine göre kruskal wallis-h testi sonuçları

Gelir Düzeyleri	N	$\bar{X}_{\text{sıra}}$	X^2	Sd	P
2,500 TL altı	122	237.53	13.603	4	.009
2,501 TL – 3,500 TL arası	162	266.72			
3,501 TL – 6,000 TL arası	161	256.52			
6,001 TL – 8,000 TL arası	43	334.12			
8,001 TL ve üstü	37	276.27			

Eğitim görülen şehirde yaşanan yer ile maneviyat ölçeği toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir ($X^2(2) = 4.046$; $p > .05$). Manevi yaşantı alt boyutunun anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur ($F = 3.608$; $p < .05$). Manevi yaşantı boyutunda hangi gruplar arasında anlamlı farklılık olduğunu tespit etmek için uygulanan post-hoc analizi sonrası yurt grubu ile öğrenci evi ve aile yanı grupları arasında yurt grubu lehine anlamlı bir farklılaşma olduğu anlaşılmıştır (Bkz. Tablo:6).

Tablo-6:
Maneviyat ölçeği manevi yaşantı alt boyut puanlarının eğitim görülen şehirde yaşanan yere göre tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları

Alt Boyut/ Toplam Puan	Grup	N	\bar{X}	SS	Var. K.	K.T.	S.D.	K.O.	F	P
Manevi Yaşantı	Aile Yanı	190	16.90	5.29	G. Arası	197.94	2	98.97	3.608	.028
	Yurt	225	17.93	5.04	G. İçi	14318.37	522	27.43		
	Öğrenci Evi	110	16.45	5.51	Toplam	14516.31	524			
	Toplam	525	17.24	5.26						

Katılımcıların psikolojik iyi oluş puanlarında eğitim görülen şehirde yaşanan yere göre farklılaşma olup olmadığı incelenmek üzere gerçekleştirilen Kruskal Wallis-H Testi neticesinde ($X^2(2)= 6.505$; $p>.05$) öğrencilerin kaldıkları yerin psikolojik iyi oluş düzeylerinde anlamlı bir fark oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Anne-Baba beraberlik durumu ile maneviyat ölçeği toplam ve manevi başa çıkma, aşkınlık, anlam arayışı ve bağlantı alt boyut puanları için Kruskal Wallis-H Testi uygulanmış ve uygulama sonucunda maneviyat ölçeği toplam puanı için anne-baba beraberlik durumunun sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2(2)= 12.431$; $p<.01$). Maneviyat toplam puanları öğrencilerin anne-babasının beraberlik durumuna göre önemli bir farklılaşma göstermiştir. Bunun hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan Mann-Whitney U Testi sonrası anne-babası birlikte olanlar ile anne-babası boşanmış olanlar ($U=3414.00$; $p=.001$) ve anne-babası ayrı olanlar ile anne-babası boşanmış olanlar ($U=181.00$; $p=.043$) arasında farklılık olduğu görülmüştür.

Anne-babası birlikte yaşayanların maneviyat toplam puanları sıralamalar ortalamaları diğerlerine göre en yüksek bulunmuştur. Alt boyutlarda, manevi başa çıkma ($X^2(2)=7.218$; $p<.05$) ve bağlantıda ($X^2(2)= 14.342$; $p<.01$) anlamlı farklılaşma görülmüştür. Bu alt boyutlardaki farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu bulabilmek için Mann-Whitney U testi uygulanmış ve manevi başa çıkma alt boyutunda anne-baba birlikte ve anne-baba boşanmış grupları arasında ($U=4061.50$; $p=.015$), bağlantı alt boyutunda anne-baba birlikte ve anne-baba boşanmış grupları ($U=3170.00$; $p=.000$) ve anne-baba ayrı ve anne-baba boşanmış grupları ($U=142.00$; $p=.004$) arasında anlamlı farklılaşma olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo: 7).

Tablo-7:

Maneviyat ölçeği toplam ve alt boyut puanlarının anne-baba beraberlik durumuna göre kruskal wallis-h testi sonuçları

Alt Boyut/ Toplam Puan	Anne-Baba Beraberlik Durumu	N	\bar{X} sıra	X^2	Sd	P
Manevi Başa Çıkma	A-B Birlikte	478	268.24	7.218	2	.027
	A-B Ayrı	23	229.57			
	A-B Boşanmış	24	190.60			
Bağlantı	A-B Birlikte	478	268.03	14.342	2	.001
	A-B Ayrı	23	275.93			
	A-B Boşanmış	24	150.50			
Maneviyat Ölçeği	A-B Birlikte	478	269.54	12.431	2	.002
	A-B Ayrı	23	232.07			
	A-B Boşanmış	24	162.29			
Toplam						

Manevi yaşantı alt boyutu için uygulanan anova neticesinde manevi yaşantı alt boyutunun anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir ($F=6.779; p<.01$). Bu farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu tespit için uygulanan post-hoc analizi sonrasında anne-babası birlikte olanlar ile anne-babası boşanmış olanlar arasında anne-babası birlikte olanlar lehine anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur (bkz. Tablo: 8).

Tablo-8:

Maneviyat ölçeği manevi yaşantı alt boyut puanlarının anne-baba beraberlik durumuna göre tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları

Alt Boyut	Gruplar	N	\bar{X}	SS	Var. K.	K.T.	S.D.	K.O.	F	P
Manevi Yaşantı	A-B Birlikte	478	17.47	5.17	G.Arası	367.46	2	183.73	6.779	.001
	A-B Ayrı	23	16.47	4.99	G. İçi	14148.84	522	27.10		
	A-B Boşanmış	24	13.54	6.01	Toplam	14516.31	524			
	Toplam	525	17.24	5.26						

Katılımcıların psikolojik iyi oluş puanlarının anne-baba beraberlik durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde puanlar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($X^2(2)=.343; p>.05$).

Katılımcıların maneviyat toplam ve manevi başa çıkma, aşkınlık, anlam arayışı ve bağlantı alt boyutları puanlarıyla mezun olunan lise türü için yapılan Kruskal Wallis-H Testi neticesinde; mezun olunan lise türünde maneviyat ölçeği toplam puanları sıralama ortalamalarının anlamlı derecede farklılaştığı ve yüksek düzeyde anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($X^2(8)= 50.206; p<.001$). İmam-hatip liselerinden mezun olan öğrencilerin diğer liselere kıyasla maneviyat ölçeği toplam puanları sıralama ortalamalarının en yüksek olduğu bulunmuştur. Manevi başa çıkma, aşkınlık, anlam arayışı, bağlantı alt boyutlarının mezun olunan lise türüne göre yüksek düzeyde anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır ($p<.001$) (Bkz. Tablo: 9).

Maneviyat ölçeği toplam puanı için anlamlı farklılık bulunan grupları belirlemek amacıyla uygulanan Mann-Whitney U Testi sonrasında; gruplar arasındaki anlamlı farklılığın; İHL ile Mes.L. ($U=1751.50, p=.000$), İHL ile A., AÖ ve FL ($U=10501.50, p=.000$), İHL ile Yet.L. ($U=1410.00, p=.000$), İHL ile SBL ($U=139.50, p=.026$), İHL ile DL ($U=635.50, p=.003$), İHL ile TL ($U=726.50, p=.001$), Mes.L. ile Aç.L. ($U=226.00, p=.005$), A., AÖ ve FL ile Aç.L. ($U=1384.50, p=.016$), Yet.L. ile Aç.L. ($U=190.50, p=.004$), Aç.L. ile DL ($U=85.50, p=.026$) ve AL ile TL ($U=94.00, p=.012$) arasında olduğu bulunmuştur.

Tablo-9:

Maneviyat ölçeği toplam ve alt boyut puanlarının mezun olunan lise türüne göre kruskal wallis-h testi sonuçları

Alt Boyut/ Toplam Puan	Mezun Olunan Lise	N	\bar{X} sıra	X ²	Sd	P
Manevi Başa Çıkma	İmam-Hatip Liseleri	135	333.27	47.044	8	.000
	Meslek Liseleri	46	220.62			
	Anadolu, Anadolu Öğretmen ve Fen Liseleri	233	241.13			
	Yetenek Liseleri	40	210.41			
	Özel Lise	11	279.82			
	Sosyal Bilimler Lisesi	5	183.20			
	Açık Lise	18	310.25			
	Düz Lise	17	242.47			
Aşkınlık	Temel Lise	20	231.75	39.076	8	.000
	İmam-Hatip Liseleri	135	314.48			
	Meslek Liseleri	46	236.52			
	Anadolu, Anadolu Öğretmen ve Fen Liseleri	233	252.42			
	Yetenek Liseleri	40	197.80			
	Özel Lise	11	232.55			
	Sosyal Bilimler Lisesi	5	142.70			
	Açık Lise	18	320.58			
Anlam Arayışı	Düz Lise	17	238.09	46.664	8	.000
	Temel Lise	20	246.23			
	İmam-Hatip Liseleri	135	324.59			
	Meslek Liseleri	46	215.98			
	Anadolu, Anadolu Öğretmen ve Fen Liseleri	233	244.10			
	Yetenek Liseleri	40	208.36			
	Özel Lise	11	324.27			
	Sosyal Bilimler Lisesi	5	124.10			
Bağlantı	Açık Lise	18	314.06	48.428	8	.000
	Düz Lise	17	288.44			
	Temel Lise	20	218.33			
	İmam-Hatip Liseleri	135	334.22			
	Meslek Liseleri	46	225.25			
	Anadolu, Anadolu Öğretmen ve Fen Liseleri	233	240.73			
	Yetenek Liseleri	40	214.46			
	Özel Lise	11	283.77			
Maneviyat Ölçeği	Sosyal Bilimler Lisesi	5	146.40	50.206	8	.000
	Açık Lise	18	291.61			
	Düz Lise	17	220.94			
	Temel Lise	20	253.30			
	İmam-Hatip Liseleri	135	331.57			
	Meslek Liseleri	46	219.42			
	Anadolu, Anadolu Öğretmen ve Fen Liseleri	233	244.56			
	Yetenek Liseleri	40	205.16			
Toplam	Özel Lise	11	278.91			
	Sosyal Bilimler Lisesi	5	162.00			
	Açık Lise	18	335.61			
	Düz Lise	17	220.06			
	Temel Lise	20	218.55			

Manevi yaşantı, manevi hoşnutluk ve tabiatla uyum alt boyutları için gerçekleştirilen ANOVA neticesinde manevi hoşnutluk

($F=2.315; p<.05$) ve tabiatla uyum ($F=1.970; p<.05$) alt boyutlarının anlamlı şekilde ve manevi yaşantı alt boyutunun yüksek düzeyde anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür ($F=9.450; p<.001$).

Tablo-10:

Öğrencilerin maneviyat ölçeği alt boyut puanlarının mezun olunan lise türüne göre tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları

Alt Boyut	Gruplar	N	\bar{X}	SS	Var. K.	K.T.	S.D.	K.O.	F	P
Manevi Yaşantı	İHL	135	19.87	3.48	G.Arası		8	231.87	9.450	.000
	MES.L.	46	15.86	4.86	G. İçi	1855.03	516	24.53		
	A., AÖ ve FL	233	16.74	5.50	Top-	12661.28	524			
	YET.L.	40	14.07	5.09	lam	14516.31				
	Özel Lise	11	17.54	7.11						
	SBL	5	13.40	7.43						
	Açık Lise	18	19.83	4.36						
	Düz Lise	17	15.94	5.03						
	Temel Lise	20	14.50	4.97						
	Toplam	525	17.24	5.26						
Manevi Hoşnutluk	İHL	135	10.34	2.24	G.Arası		8	14.336.19	2.315	.019
	MES.L.	46	10.65	3.03	G. İçi	114.67	516			
	A.,AÖ ve FL	233	11.15	2.47	Top-	3195.52	524			
	YET.L.	40	11.57	2.64	lam	3310.19				
	Özel Lise	11	9.45	1.63						
	SBL	5	12.00	1.87						
	Açık Lise	18	10.88	2.92						
	Düz Lise	17	10.35	2.39						
	Temel Lise	20	11.35	2.60						
	Toplam	525	10.87	2.51						
Tabiatla Uyum	İHL	135	10.46	2.65	G.Arası	118.98	8	14.87	1.970	.048
	MES.L.	46	10.43	2.80	G. İçi	3895.06	516	7.54		
	A.,AÖ ve FL	233	9.93	2.87	Top-	4014.05	524			
	YET.L.	40	11.12	2.74	lam					
	Özel Lise	11	11.63	1.56						
	SBL	5	9.00	2.91						
	Açık Lise	18	11.33	2.54						
	Düz Lise	17	9.70	2.59						
	Temel Lise	20	9.85	2.45						
	Toplam	525	10.27	2.76						

Psikolojik iyi oluş puanlarının mezun olunan lise türüne göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek üzere gerçekleştirilen Kruskal Wallis-H Testi neticesinde; mezun olunan lise türüne göre psikolojik iyi oluş puanları sıralama ortalamalarının anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir ($X^2(8) = 18.187; p<.05$). Özel liselerden mezun olan öğrencilerin diğer liselere kıyasla psikolojik iyi oluş puanları sıralama ortalamaları en yüksek olarak bulgulanmıştır. Mezun olunan liseler arasındaki farklılığın hangi liseler arasında olduğunu belirlemek için yapılan Mann-Whitney U Testi sonucunda; İHL ile A., AÖ ve FL ($U=13585.50, p=.029$); İHL ile SBL ($109.00, p=.010$); Mes.L. ile SBL ($U=44.00, p=.024$); A., AÖ ve FL ile ÖL ($U=823.50, p=.045$) ve A., AÖ ve FL ile SBL ($U=226.50, p=.019$); Yet.L. ile SBL ($U=25.00, p=.007$); Yet.L. ile TL ($U=271.00, p=.043$); ÖL ile SBL ($U=5.00, p=.010$); SBL ile Aç.L.

($U=16.50, p=.033$) ve SBL ile DL ($U=14.00, p=.025$) arasında farkın anlamlı olduğu görülmüştür. (Bkz. Tablo:11)

Tablo-11:

Psikolojik iyi oluş ölçeği puanlarının mezun olunan lise türüne göre kruskal wallis-h testi sonuçları

Mezun Olunan Lise	N	$\bar{X}_{\text{sıra}}$	X^2	Sd	P
İmam-Hatip Liseleri	135	284.84	18.187	8	.020
Meslek Liseleri	46	261.51			
Anadolu, Anadolu Öğretmen ve Fen Liseleri	233	249.21			
Yetenek Liseleri	40	297.84			
Özel Lise	11	343.32			
Sosyal Bilimler Lisesi	5	95.40			
Açık Lise	18	256.72			
Düz Lise	17	262.18			
Temel Lise	20	214.08			

Katılımcıların maneviyat toplam ile manevi başa çıkma, aşkınlık, anlam arayışı ve bağlantı alt boyut puanlarında eğitim görülen bölüme göre farklılaşma olup olmadığı incelenmek üzere Kruskal Wallis-H Testi uygulanmış ve sonuçta eğitim görülen bölüm ile maneviyat toplam puan ortalamaları arasında yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık olduğu bulgusu elde edilmiştir ($X^2(4)= 71.662; p<.001$). Maneviyat puan sıralama ortalaması en yüksek dinî eğitim verilen bölümlerde görülmüştür. Manevi başa çıkma ($X^2(4)= 63.387; p<.001$), aşkınlık ($X^2(4)= 53.623; p<.001$), anlam arayışı ($X^2(4)=57.299; p<.001$), bağlantı ($X^2(4)=65.895; p<.001$) alt boyutları ile eğitim görülen bölüm arasında da yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Maneviyat toplam puanda gruplar arası farklılığı belirlemek için Mann-Whitney U Testi yapılmış ve din eğitimi veren bölümler ile psikoloji eğitimi veren bölümler ($U=3913.50, p=.000$), sayısal bölümler ($U=4078.50, p=.000$), sözel bölümler ($U=3522.00, p=.000$) ve yetenek bölümleri ($U=2399.50, p=.000$); sayısal bölümler ile yetenek bölümleri ($U=3000.00, p=.028$) arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir (bkz. Tablo: 12).

Tablo-12:

Maneviyat ölçeği puanlarının eğitim görülen bölüme göre kruskal wallis-h testi sonuçları

Alt Boyut/ Toplam Puan	Eğitim Görülen Bölüm	N	$\bar{X}_{\text{sıra}}$	X^2	Sd	P
Manevi Başa Çıkma	Din Eğitimi Veren Bölümler	134	349.29	63.387	4	.000
	Psikoloji Eğitimi Veren Bölümler	101	246.20			
	Sayısal Bölümler	98	251.49			
	Sözel Bölümler	116	222.99			
	Yetenek Bölümleri	76	209.09			

Aşkınlık	Din Eğitimi Veren Bölümler	134	334.61	53.623	4	.000
	Psikoloji Eğitimi Veren Bölümler	101	241.53			
	Sayısal Bölümler	98	256.27			
	Sözel Bölümler	116	240.15			
	Yetenek Bölümleri	76	208.83			
Anlam Arayışı	Din Eğitimi Veren Bölümler	134	345.14	57.299	4	.000
	Psikoloji Eğitimi Veren Bölümler	101	249.43			
	Sayısal Bölümler	98	246.40			
	Sözel Bölümler	116	226.50			
	Yetenek Bölümleri	76	213.34			
Bağlantı	Din Eğitimi Veren Bölümler	134	354.67	65.895	4	.000
	Psikoloji Eğitimi Veren Bölümler	101	241.62			
	Sayısal Bölümler	98	256.60			
	Sözel Bölümler	116	216.28			
	Yetenek Bölümleri	76	209.34			
Maneviyat Ölçeği	Din Eğitimi Veren Bölümler	134	354.67	71.662	4	.000
	Psikoloji Eğitimi Veren Bölümler	101	241.62			
	Sayısal Bölümler	98	256.60			
	Sözel Bölümler	116	216.28			
	Yetenek Bölümleri	76	209.34			
Toplam						

Manevi yaşantı, manevi hoşnutluk ve tabiatla uyum alt boyutları için gerçekleştirilen ANOVA sonrası manevi yaşantı alt boyutunda yüksek düzeyde bir anlamlı farklılaşma bulunmuştur ($F=23.407; p<.001$). Tabiatla uyum ($F=4.104; p<.01$) ve manevi hoşnutluk alt boyutunun da anlamlı şekilde farklılaştığı belirlenmiştir ($F=2.467; p<.05$) (Bkz. Tablo: 13).

Tablo-13:

Maneviyat ölçeği alt boyut puanlarının eğitim görülen bölüme göre tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları

A.B.	Gruplar	N	\bar{X}	SS	Var. K.	K.T.	S.D.	K.O.	F	P
Manevi Yaşantı	Din Eğitimi B.	134	20.47	3.71	G.Arast	2214.89	4	553.72	23.407	.000
	Psikoloji Eğitimi B.	101	16.52	5.5	G. İçi	2301.42	520	23.65		
	Sayısal Bölümler	98	17.24	5.07	Toplam	4516.31	524			
	Sözel Bölümler	116	15.94	5.27						
	Yetenek Bölümleri	76	14.51	4.82						
	Toplam	525	17.24	5.26						
Manevi Hoşnutluk	Din Eğitimi B.	134	10.33	2.34	G.Arast	61.64	4	15.41	2.467	.044
	Psikoloji Eğitimi B.	101	11.05	2.42	G. İçi	3248.55	520	6.24		
	Sayısal Bölümler	98	11.19	2.59	Toplam	3310.19	524			
	Sözel Bölümler	116	10.85	2.44						
	Yetenek Bölümleri	76	11.22	2.8						
	Toplam	525	10.87	2.51						
Tabiatla Uyum	Din Eğitimi B.	134	10.52	2.77	G.Arast	122.85	4	30.71	4.104	.003
	Psikoloji Eğitimi B.	101	10.14	2.75	G. İçi	3891.19	520	7.48		
	Sayısal Bölümler	98	10.43	2.79	Toplam	4014.05	524			
	Sözel Bölümler	116	9.48	2.64						
	Yetenek Bölümleri	76	10.97	2.68						
	Toplam	525	10.27	2.76						

Psikolojik iyi oluş puanlarında eğitim görülen bölüme göre farklılaşma olup olmadığının tespiti için uygulanan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda, eğitim görülen bölümün sıralama ortalamaları arasındaki

fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($X^2(4) = 4.197$; $p > .05$). Diğer bir ifade ile psikolojik iyi oluş puanları eğitim görülen bölüme göre anlamlı bir farklılık sergilememektedir.

Eğitim görülen dönem, üniversite eğitimine yeni başlayanlar ve bitirmek üzere olanları ayırabilmek için ara sınıfları kapsamayacak şekilde ayrılmıştır. Hazırlık sınıfı ve 1. sınıf öğrencileri bu eğitiminin başındaki öğrenciler kabul edilerek tek grupta birleştirilerek incelemeye alınmıştır. Maneviyat puanlarında eğitim görülen döneme göre anlamlı şekilde farklılaşma olup olmadığını incelemek için uygulanan iki bağımsız örneklemli ortalamaların farkı t Testi neticesinde; katılımcıların maneviyat toplam puanlarının hazırlık ve 1. sınıf öğrencileri lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur [$t(523) = 2.628$; $p < .01$]. Hazırlık ve 1. sınıf öğrencilerinin maneviyat düzeyleri, 4. sınıf öğrencilerinkinden anlamlı düzeyde yüksek bulgulanmıştır. Aşkınlık, anlam arayışı, manevi hoşnutluk, bağlantı alt boyutunun eğitim görülen döneme göre anlamlı bir farklılık göstermediği; manevi başa çıkma [$t(523) = 2.404$; $p < .05$] ve tabiatla uyum [$t(523) = 1.972$; $p < .05$] alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunduğu, manevi yaşantı alt boyutunun ise orta düzeyde anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır [$t(523) = 3.276$; $p < .01$] (bkz. Tablo: 14).

Tablo-14:

Maneviyat ölçeği puanlarının eğitim görülen döneme göre t-testi sonuçları

Alt Boyut/ Toplam Puan	Dönem	N	\bar{X}	SS	t	sd	P
Manevi Başa Çıkma	Hz. S. ve 1. Sınıf	290	20.30	4.52	2.404	523	.017
	4. Sınıf	235	19.31	4.79			
Manevi Yaşantı	Hz. S. ve 1. Sınıf	290	17.92	5.15	3.276	523	.001
	4. Sınıf	235	16.42	5.28			
Tabiatla Uyum	Hz. S. ve 1. Sınıf	290	10.48	2.73	1.972	523	.049
	4. Sınıf	235	10.00	2.79			
Maneviyat Ölçeği Toplam	Hz. S. ve 1. Sınıf	290	102.62	17.13	2.628	523	.009
	4. Sınıf	235	98.55	18.23			

Psikolojik iyi oluş puanlarında eğitim görülen bölüme göre anlamlı şekilde farklılaşma olup olmadığını tespit için uygulanan iki bağımsız örneklemli ortalamaların farkı t Testi neticesinde psikolojik iyi oluşlarında eğitim görülen döneme göre anlamlı düzeyde farklılaşma olmadığı sonucu elde edilmiştir [$t(523) = .601$; $p > .05$].

S o n u ç

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin (hazırlık sınıfı, 1. sınıf ve 4. sınıf öğrencileri) maneviyat ve psikolojik iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş ve cinsiyet, yaş, gelir durumu, anne-babanın beraberlik

durumu, mezun olunan lise türü, eğitim görülen dönem ve eğitim görülen bölüm değişkenleri ile iki ana değişkenimiz olan maneviyat ve psikolojik iyi oluş arasında anlamlı farklılaşma olup olmadığı araştırılmıştır.

Araştırmanın ana problemi “Maneviyat ile psikolojik iyi oluş arasında bir ilişki var mıdır ve bir ilişki varsa bu ilişkinin yönü nedir?” şeklindedir. Uygulanan ölçekler neticesinde maneviyat ile psikolojik iyi oluş arasında zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Alanyazında, maneviyatın (manevi unsurların) psikolojik iyi oluş üzerinde olumlu etkisi ve aralarında olumlu bir ilişki bulunduğu yönünde çalışmalar bulunmaktadır. Holder vd. (2010: 144) çocuklarla, Sezgin (2023; 67) lise öğrencileriyle, Sarı (2022: 60), Toprak (2018: 83), Solmaz (2019: 45) ve Kalaycı (2019: 91) üniversite öğrencileriyle, Saleem (2017: 422) 20-35 yaş arası genç yetişkinlerle, Kurt (2023: 54), Hodges (2002: 114), Yoon (2014: 142) ve Akman (2020: 49) yetişkinlerle, Jahan ve Khan (2014: 70) ve Thauvoye vd. (2018: 2174) yaşlılarla yaptıkları çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşmışlar, Deb vd. (2016: 1636) Hindistan’da 20-27 yaş arası üniversite öğrencileriyle gerçekleştirdikleri çalışmada zihinsel sağlık ile maneviyat arasında olumlu bir ilişki olduğunu bulmuştur.

Maneviyat, psikolojik iyi oluş üzerinde etkili olan önemli bir unsurdur. Kişinin bedenine gösterdiği özeni ruhi yanına göstermesi somut olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Araştırma sonuçlarıyla da desteklenen bu durum özellikle ruh sağlığı çalışmalarında sağaltım ve koruyucu programlarda göz önünde bulundurulmalıdır. Hem bireysel hem de toplumsal sağlık, huzur, refah ve mutluluk için bu önemlidir.

Araştırmanın alt problemlerinden “Üniversite öğrencilerinin maneviyat toplam puan ve alt boyut ortalama puanları cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?” sorusu farklılaşma olduğu yönünde yanıtlanmıştır. Maneviyat düzeyleri cinsiyete göre değişmekte ve kız katılımcıların maneviyat puanları erkeklere göre anlamlı bir farklılık göstermekte ve erkeklerin puanlarından yüksek çıkmaktadır. Alanyazında; Yoon vd. (2014: 140) yaşlılarla, Deb vd. (2016: 1630) ve Kalaycı (2019: 107) üniversite öğrencileriyle, Masat (2018: 51) kanser hastalarıyla yaptıkları çalışmalarda ve Dursun (2019: 39-40) evli ve bekâr yetişkinleri karşılaştırdığı çalışmasında kadınların maneviyat puanlarının erkeklere oranla anlamlı derecede farklılaştığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar araştırmamızın sonucuyla paraleldir. Marlin (2009: 9), Lopez (2014: 4), Jahan ve Khan (2014: 70), Doğan (2006: 5), Toprak (2018: 85), Kılıç (2019: 69) ve Erol (2020: 72) ise çalışmalarında maneviyat ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık bulgulamamıştır. Kadınlarda daha yüksek

maneviyat puanlarına rastlanması kültürel bir etki olarak düşünülebileceği gibi kadınların duygusal yapıları ve duygusal zekâlarının daha ön planda olması ve ayrıca kadının çocuk büyüme ve aile içindeki mühim konumu da etkili olarak düşünülebilir (Deb vd., 2016: 1638)

Cinsiyetle ilgili ikinci alt problemimiz “Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş toplam puanları cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?”. Analizlerin sonucunda katılımcılarda cinsiyet ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir farklılaşma bulgulanmamıştır. Alan yazında cinsiyet ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir fark bulunduğu yönünde sonuçlar olduğu gibi tersi sonuçta çalışmalar da yer almaktadır. Göcen’in (2012: 198), Turgut’un (2017: 84) ve Kocaman’ın (2019: 51) yetişkinlerle, Tütüncü’nün (2012: 28) yönetici ve çalışanlarla, Demirtaş’ın (2016: 68) okul yöneticileriyle, Demir’in (2018: 41) bilişim öğretmenleriyle, Ekti’nin (2019:66) ergenlerle, Ekşioğlu (2011: 60), Halisdemir (2013: 53), Devran (2018: 58) ve Basut’un (2020: 49) üniversite öğrencileriyle gerçekleştirdikleri çalışmalarda cinsiyet ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bu sonuçlar bizim sonucumuz ile benzerdir. Marlin (2009: 9), üniversite öğrencilerinde öznel iyi oluşu incelemiş ve erkeklerin puanlarını daha yüksek bulmuş ancak, cinsiyet ile öznel iyi oluş arasında anlamlı bir fark tespit etmemiştir. Cirhinlioğlu (2006: 108), Gürel (2009: 39), Anlı (2011: 85), Demirci (2012: 112-113), Şahin(2013: 63), Gediksiz (2013: 61), Sandıkçı (2014: 48), Cengiz (2018: 35), Girgin (2018: 51) ve Savaş (2019: 36) ise araştırmalarında cinsiyet ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu ve bu ilişkinin kadınların daha yüksek psikolojik iyi oluşa sahip olduğu şeklinde olduğunu tespit etmişlerdir. Bunun yanı sıra Küçü (2018: 87), Khan, Taghdisi ve Nourijelyani (2015: 808) ve Hori (2010: 157) ise çalışmalarında erkeklerin psikolojik iyi oluş puanlarını kadınlardan yüksek bulmuştur.

Yaşa göre maneviyatta bir farklılaşma olup olmadığı incelendiğinde, öğrenciler yaşa göre 5 farklı grupta değerlendirilmiştir (17-19, 20-22, 23-25, 26-30, 31 ve üzeri olmak üzere). “Üniversite öğrencilerinin maneviyat toplam puan ve alt boyut ortalama puanları yaşa göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?” şeklinde olan alt problemle ilgili olarak böyle bir farklılık bulgulanmamıştır. Deb vd. (2016: 1630), Kılıç (2019: 72) ve Dursun’un (2019: 42) araştırma sonuçları da bu paralelde olup yaş ile maneviyat arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı yönündedir. Çalışma grubumuzdaki kişilerin büyük çoğunluğu ergenlik ve yetişkinliğe geçiş döneminde (17-22 yaş arası) bulunmaktadır. Bu iki dönem bağımsızlık düşüncesiyle yoğun, aileden uzaklaşılan, sorumluluk üstlenilen, ra-

dikal kararların alınabileceği, ani gelişebilecek değişimlere gebe dönemlerdir (Bee ve Boyd, 2009: 604-606 ve Plotnik, 2009: 411). Bundan dolayı, bu çağlarda maneviyat ve dindarlık alanlarında zıt uçlarda örneklere rastlamak da mümkün görülebilmektedir. Seneler geçtikçe birikim ve tecrübeler eklenerek ulaşılan ileri yaşlar özellikle de yaşlılık dönemiyse kayıpların artışı ve karşı kaşıya geline zorluklar sebebiyle maneviyatın yüksek olması beklenen bir dönemdir (Wink ve Dillon, 2002: 80). Yaş aralığı geniş tutulduğunda maneviyat üzerinde yaşın etkili olduğu sonuçları görülebilecektir.

Çalışmamızda yaş aralığı çok geniş olmadığından yaş ile maneviyat arasında anlamlı bir farklılık görülmemiş olabilir. Wink & Dillon (2002: 86) ve Tornstam (1989: 62) ise çalışmalarında yaş ile maneviyat arasında olumlu bir ilişki bulmuş ve bu ilişkide yaşla birlikte maneviyatın da yükseldiği sonucuna ulaşmışlardır. Wink ve Dillon'un boylamsal araştırmasında orta yaştan yetişkin yaşlarına doğru maneviyatta artış tespit edilmiştir. Stevens (2017: 5), 60-75 yaş arası 15 kişi ile gerçekleştirdiği çalışmada, bu kişilerde farklı manevi yolculuklar gözlemlemiştir. Bruyneel vd. (2005: 14), 17-91 yaş arası örneklem ile gerçekleştirdiği araştırmasında yaş ile aşkın bağlantı arasında negatif bir ilişki bulgulamış, 40-49 yaş arası katılımcılarda aşkın bağlantı puanı 60 yaş üstü kişilerden yüksek bulunmuştur.

Yaş ve psikolojik iyi oluş ile ilgili alt problem “Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş toplam puanları yaşa göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?” şeklindedir. Analizler sonrası anlamlı bir farklılaşma olmadığı sonucu görülmüştür. Alanyazında Ekşioğlu (2011: 60), Göcen (2012: 205), Tütüncü (2012: 38), Sandıkçı (2014: 49), Turgut D. (2014: 103), Turgut A. (2017: 84), Demir (2018: 43), Devran (2018: 59), Savaş (2019: 38) ve Basut (2020: 53) da araştırmalarında; yaş ve psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki olmadığını bulmuşlardır. Bu sonuçlar bizim çalışmamızı destekler niteliktedir. Ayrıca yaş ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki olan çalışmalar da bulunmaktadır. Girgin (2018: 50) ve Cengiz (2018: 35) psikolojik iyi oluşun yaş ile farklılaştığı ve yaşla birlikte psikolojik iyi oluşun arttığı sonucuna ulaşmışlardır.

“Üniversite öğrencilerinin maneviyat toplam puan ve alt boyut ortalama puanları gelir durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?” sorusuna bakıldığında ulaşılan sonuçlarda gelir durumu ile maneviyat arasında bazı alt boyutlarda farklılık olsa da ölçek toplam puanında anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. Alanyazında Rodrigues vd. (2017: 433), 60 yaş ve üzeri kişilerle, Johnstone vd. (2012: 1017-1041) farklı

inançları olan yetişkinlerle yaptıkları çalışmalarda gelir ile maneviyat arasında anlamlı bir farklılık bulgulamamıştır. Zinnbauer vd. (1997: 557), din ve maneviyat konusunda 15-85 yaş arası kişileri incelemiş ve maneviyat ile gelir arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Gelir durumu yüksek bireylerde maneviyat da yüksek bulgulanmıştır. Rakshanderou ve Ghaffari (2017: 79), üniversite öğrencileri üzerinde çalışmışlar, gelir durumu yüksek olan öğrencilerde manevi tutumlar da yüksek bulunmuştur. Kılıç (2019: 90), çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarını incelemiş ve gelir durumunu 4.000 TL altı ve 4.000 TL üstü olarak ikiye ayırmış ve aralarında anlamlı bir farklılık olduğunu bulmuştur. Gelir durumu 4.000 TL ve üstü olan katılımcıların maneviyat puan ortalaması diğer gruba göre daha yüksek tespit edilmiştir.

Gelir durumu ile ilgili diğer araştırma sorumuz “Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş toplam puanları gelir durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?” şeklindedir. Sonuçlara baktığımızda psikolojik iyi oluş puanı düşük olan öğrencilerde gelir durumu da düşük bulunmuş ve gelir durumu ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Ekşioğlu (2011: 60), Şahin (2013: 70), Gediksiz (2013: 68), Sandıkçı (2014: 53), Tekin (2014: 65), A.Turgut (2017: 86) ve Cengiz (2018: 36) araştırmalarında gelir durumu ile psikolojik iyi olma düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Cenkseven (2004: 101), İşgör (2011: 128-29), Anlı (2011: 93), Demirci (2012: 114), Göcen (2012: 216), Turgut (2014: 96), Devran (2018: 68) ve Savaş (2019: 46) çalışmalarında gelir durumu ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişler ve aile gelir durumu yükseldikçe psikolojik iyi olma düzeyinin de arttığını görmüşlerdir. Bu çalışmaların sonuçları bulgularımızı destekler niteliktedir.

Maddi gelirin yüksek olması fırsatlara ulaşma noktasında kolaylık sağlamakta ve imkân sunmaktadır. Sanal alışverişlerin arttığı günümüz hayatında para harcama konusu mutluluk sağlayan bir işlev görebilmektedir. Ancak bu durumun kalıcı bir mutluluk sağlayıp sağlamadığı ise tartışmaya açık bir konudur. Myers ve Diener (1995: 13), mutluluğun maddi imkânlar arttıkça artmadığı fakat temel düzeyde yeterli olanaklara sahip olmanın kişiyi mutlu ettiğini belirtmektedir. Myers ve Diener, Inglehart'tan naklettikleri sonuçlarda ülkeler arası karşılaştırmada zengin ülkelerin kendilerinden daha az zengin olanlardan daha mutlu olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Myers and Diener, 1995: 13). Bu bize belli bir seviyeden sonra maddi zenginlik artsa dahi mutluluk ve iyi oluş da bir artma olmadığını göstermektedir.

Eğitim görülen şehirde yaşanan yer ile maneviyat ve psikolojik iyi oluşları arasındaki farklılaşma incelendiğinde, eğitim görülen şehirde yaşanan yer 3 gruba (Aile Yarı, Yurt ve Öğrenci Evi olmak üzere) ayrılmıştır. Eğitim görülen şehirde yaşanan yer ile maneviyat arasında bir alt boyut dışında anlamlı bir farklılaşma bulgulanmamıştır. Alanyazında doğrudan bu ilişkiyi araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Aynı değişken ile psikolojik iyi oluş arasındaki farklılaşmaya bakıldığında yine anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir.

Devran (2018: 71) üniversite öğrencilerinde psikolojik iyi oluşu etkileyen etmenleri incelemiş, yaşanan yer ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki bulgulanmamış, bizimkine benzer bir sonuca ulaşmıştır. Savaş (2019: 48) öğrencileri yaşadıkları yere göre ailesinin yanında ve ailesinden ayrı olmak üzere iki grupta incelemiş ve ailesinin yanında yaşayanların psikolojik iyi oluş puanlarının ailesinden ayrı olanlardan yüksek olduğunu bulmuştur. Savaş bu durumu, aile yanında yaşayan bireylerin maddi olarak zorluk çekmemesi, sosyal destek sistemlerinin güçlü olması ve ev idaresi sorumluluğu üstlenmemeleri ile ilişkilendirmiştir.

“Üniversite öğrencilerinin maneviyat toplam puan ve alt boyut ortalama puanları anne-baba beraberlik durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?” sorusu değerlendirildiğinde anne-baba beraberlik durumu 3 grupta ele alınmıştır (Anne-babanın birlikte, boşanmış ve ayrı yaşadığı). Sonuçlara bakıldığında maneviyat ile anne-baba beraberlik durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuş ve anne-babası birlikte olan öğrencilerin maneviyat puanları da yüksek görülmüştür. Ellison vd. (2011: 548), genç yetişkinlerde, anne-babası birlikte olan kişilerin maneviyat puanlarının yüksek olduğunu bulgulanmıştır.

Zhai vd., (2007: 135), 18-35 yaş arası anne-babası boşanmış ve birlikte yaşayan yetişkinleri karşılaştırmış, anne-babası boşanmış yetişkinlerin boşanmamış olanlara göre daha düşük düzeyde dua etme, dinî ayinlere daha az katılma ve Tanrı'ya daha az yakınlık hissetme gösterdiklerini tespit etmiştir. Bu çalışmalar araştırma sonucumuza paralel sonuçlara ulaşmıştır. Şirin (2017: 79) üniversite öğrencilerinde anne-baba beraberlik durumu ile dinî tutum arasındaki ilişkiyi incelemiş ve bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

“Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş toplam puanları anne-baba beraberlik durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?” şeklindeki araştırma problemimiz için sonuçlar incelendiğinde psikolojik iyi oluş puanları ile anne-baba beraberlik durumu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Alanyazında, Devran (2018: 64) üni-

versite öğrencilerinde bu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığını bulgulamıştır. Taş ve Ateş (2020: 3207), 14-18 yaş arası ergenlerde iyi oluş ve internet bağımlılığını incelemiş ebeveyni boşanmış ve boşanmamış ergenlerde iyi oluşta bir farklılığa rastlamamıştır.

Marlin (2009: 9) üniversite öğrencilerinde öznel iyi oluşu araştırmış ve ebeveynlerin beraberlik durumu ile öğrencilerin öznel iyi oluşları arasında anlamlı bir farklılığa rastlamamıştır. Uluğ (2008: 53-100) anne-babası ayrı öğrencilerin depresyon eğilimlerinin fazla; daha sık ruhsal yardım alan, geçmişte ruhsal rahatsızlık geçiren, psikotrop ilaç kullanan ve intihar düşüncelerine sahip kişiler olduğunu tespit etmiştir. Aytekin (2019: 63), yetiştirme yurtlarında ve ailesi yanında büyüyen yetişkinlerde demografik özellikler ve öğrenilmiş güçlülük açısından psikolojik iyilik hâlini değerlendirmiş ve ailesi yanında büyüyen yetişkinlerde kurumda kalanlara oranla daha yüksek düzeyde psikolojik iyi oluş tespit etmiştir. Amato ve Keith (1991: 43-58), 81.000 kişi bulunan 37 çalışmayı analiz etmiş, ebeveyni boşanmış yetişkinlerin ebeveyni birlikte olan yetişkinlere kıyasla iyi oluşlarını düşük düzeyde bulgulamıştır.

Amato ve Sobolewski (2001: 900-921), 17 yıllık boylamsal çalışmasında ebeveyni boşanan ve ebeveyni birlikte yaşayan evli ve 55 yaş altı iki grubu ele almışlar ve boşanma ve evlilik uyumsuzluklarının bu ailelerde yetişen çocukların psikolojik iyi oluşlarını olumsuz etkilediğini ve ebeveyni ile olan ilişkilerinde de yıpratıcı bir tesir gösterdiğini tespit etmişlerdir. Günümüzde Türkiye’de anne-baba ayrılığı ve boşanma konusu sık sık karşımıza çıkmaktadır. Ailenin toplumun temel taşı olması onun önemli bir yerde konumlandırmakta ve aile içi bozulma ve parçalanmalar toplumu da etkilemektedir. Parçalanmış ailede büyüyen çocuk bu durumun etkisini ruhsal olarak yaşamakta ve gücünü ve potansiyelinin bir kısmını bu sorunla mücadelede etmek ve bu parçalanmaya karşı kendi bütünlüğünü sağlamak için harcamaktadır.

Kişinin en önemli sosyal destek sistemi ailedir. Ailede görülen parçalanma ya da kayıp kişinin sosyal destek sistemini de zayıflatmaktadır. Boşanmış ya da anne-babası ayrı olan çocuklarda akademik başarısızlığa, davranış bozukluklarına, depresif belirtilere daha fazla rastlanmakta ve ayrıca boşanmanın olumsuz etkileri yetişkinlik döneminde de görülmeye devam etmekte ve hatta ebeveyni boşanmış yetişkinlerin kendi beraberliklerinde de ayrılık ve boşanma ile karşılaşabilmekte oldukları araştırma sonuçlarıyla da desteklenmektedir (Öngider, 2013: 157).

Mezun olunan lise türüne göre maneviyat ve psikolojik iyi oluş arasında farklılaşma olup olmadığı incelenmiş ve mezun olunan lise türü 9’a ayrılmıştır. Mezun olunan lise türü ile maneviyat puanları arasında

anlamli bir farklılık tespit edilmiş ve dinî eğitim veren lise mezunu öğrencilerin maneviyat puanlarının yüksek olduğu görülmüştür. Alanyazında doğrudan bu değişkenleri ele alan bir çalışmaya rastlanmamış daha çok dindarlıkla ilgili araştırmalar tespit edilmiştir. Öztürk-Akyıldız (2019: 46-47) bizimkiyle benzer şekilde lise çeşitliliği ile dindarlık arasındaki ilişkiyi incelemiş ve imam-hatip lisesi mezunlarındaki dindarlık düzeyinin diğer liselerden daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. Dinî eğitim veren liselerde maneviyatın yüksek olması beklenmektedir. Bu okullardaki müfredat dinî dersler ağırlıklı olup öğrenciler de çoğunlukla muhafazakâr ailelerden olmaktadır. Muhafazakâr ailelerde çocuk yetiştirmede dinî eğitime önem veren tutumun bu sonuçta etkili olduğu düşünülebilir.

Psikolojik iyi oluş düzeylerinde mezun olunan lise türüne göre bir farklılaşma olup olmadığı incelenmiş ve ikisi arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Alanyazında bizimkine benzer şekilde lise türü çeşitliliğine sahip çok fazla araştırmaya rastlanmamakla birlikte, İşgör (2011: 124), Devran (2018: 60) ve Ekti'nin (2019: 73) bizimkiyle benzer lise türlerini ele alan araştırmalarında lise türü ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir farklılığa ulaşamamışlardır. Taş ve Ateş (2020: 3208), ergenlerde, lise türlerini Anadolu Lisesi ve Mesleki lise olarak ikiye ayırmış ve iyi oluş açısından bir farklılık bulgulamamıştır. Kaya ve Candeğer (2019: 367), öznel iyi oluşu anadolu lisesi, meslek lisesi, fen lisesi ve imam-hatip lisesi olmak üzere 4 lise türünde incelemiş ve aralarında anlamlı bir farklılığa rastlamış, imam-hatip lisesi öğrencilerinde öznel iyi oluş puanları diğerlerinden daha yüksek görülmüştür.

Eğitim görülen bölüm ile maneviyat ve psikolojik iyi oluş arasındaki farklılaşma incelenmiş ve bölümler dinî eğitim veren, psikoloji eğitimi veren, sayısal derslerin ağırlıkta olduğu, sözel derslerin ağırlıkta olduğu ve yetenek sınavı ile öğrenci alan bölümler olmak üzere 5'e ayrılarak eğitim muhtevasının incelenmesi amaçlanmıştır. İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri dinî eğitim veren bölümler grubu altında, PDR ve Psikoloji Bölümleri psikoloji eğitimi verilen bölümler altında, sayısal derslerin ağırlıkta olduğu Tıp, Diş Hekimliği, Mühendislikler, İşletme gibi bölümler ayrı bir grup olarak, Türkçe Öğretmenliği, Türk Dili ve Edebiyatı, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Halkla İlişkiler ve Tanıtım gibi bölümler sözel derslerin ağırlıkta olduğu bölümler başlığında ve Güzel Sanat ve Spor Bilimleri Fakülteleri de yetenek ile öğrenci alan bölümler şeklinde gruplanıp incelenmiştir. Bu iki değişken ile ilgili araştırma sorumuz ikisi arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığı yönündedir. Analizler neticesinde eğitim görülen bölüm ile maneviyat arasında an-

lamalı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmış ve maneviyat puan ortalamaları en yüksek olan bölümün dinî eğitim veren bölümler olduğu görülmüştür.

Din eğitim veren bölümlerde eğitim gören öğrencilerin bu bölümleri tercih ederken belirli hazır bulunuşlukları, nasıl ki yetenek bölümlerini tercih edenlerde bölümleriyle ilgili yetenekleri ön plandaysa din eğitimi tercihinde de maneviyat ve dindarlık düzeyi yüksek olan bireylerin bu alanı tercihi söz konusu olabilmektedir. Öztürk-Akyıldız (2019: 49) psikoloji ve ilahiyat bölümü öğrencileri arasında ilahiyat bölümü öğrencilerinin daha dindar olduğunu bulgulamıştır. Rakhshanderou ve Ghaffari (2017: 79), üniversite öğrencilerinde maneviyat ve demografik değişkenler ilişkisini incelemişler ve bölümleri temel eğitim bölümleri ve klinik bölümler olmak üzere ikiye ayırmışlar ve iki bölüm arasında anlamlı bir farklılık bulgulamamışlardır.

Psikolojik iyi oluş ve eğitim görülen bölüm ile alakalı alt problem “Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş toplam puanları eğitim görülen alana göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?” şeklinde olup sonuç olarak anlamlı bir farklılık bulgulanmamıştır. Alanyazında Tekin (2014: 67), Sandıkçı (2014: 51), Turgut A. (2017: 85) ve Devran (2018: 61) da araştırmalarında benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Eğitim görülen dönemin maneviyat ve psikolojik iyi oluş üzerinde anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediği incelenirken öğrenciler Hazırlık ve 1. sınıf ile 4. sınıf olarak iki grupta değerlendirilmiş ve 1. sınıf öğrencilerinden de hazırlık sınıfına gitmeyenler tercih edilerek bu iki grup, üniversite eğitiminin başında ve bu eğitimi bitirmek üzere olanlar şeklinde ikiye ayrılmıştır ve bulgular da bu doğrultuda yorumlanmıştır. Analizler neticesinde maneviyat puanlarında eğitim görülen döneme göre anlamlı bir farklılık görülmüştür. 4. Sınıf öğrencilerinde maneviyat, hazırlık sınıfı ve 1.sınıf öğrencilerinden daha düşük tespit edilmiştir. Bu değişkene ilişkin alt problemimiz “Üniversite öğrencilerinin maneviyat toplam puan ve alt boyut ortalama puanları eğitim görülen döneme göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?” şeklinde olup anlamlı farklılık olduğu şeklinde yanıtlanmıştır.

Alanyazında; Lopez (2014: 5) hemşirelik bölümü öğrencilerinde maneviyat, dindarlık ve kişisel inançları incelemiş ve 1. sınıf öğrencilerinin 3. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek maneviyata sahip olduğunu tespit etmiştir. Rakhshanderou ve Ghaffari (2017: 79), üniversite öğrencilerinde akademik dönem ile maneviyat arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuştur. İran'daki bu araştırmada 1.sınıf öğrencilerinin 4.sınıf öğrencilerinden manevi tutum ve davranışlarının daha yüksek olduğu

sonucuna ulaşılmıştır. Bu iki çalışmanın sonucu bizim ulaştığımız neticeyi destekler özelliindedir. Reymann, Fialkowski ve Stewart-Sicking (2015: 109), üniversite öğrencilerinde manevi ve psikolojik gelişimi incelemiş, tüm akademik dönemlere uygulanan ölçekler neticesinde inanç olgunluğunun son sınıf öğrencilerinde en yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Puanlar üçüncü sınıflarda en düşük olsa da ilk sınıftan son sınıfa doğru artış görülmüştür.

Marlin (2009: 9), farklı akademik dönemlerdeki lisans öğrencilerinde akademik dönem ile maneviyat arasında anlamlı bir fark olmadığını bulgulamıştır. Akademik dönem ile maneviyat arasındaki ilişki dikkat çekicidir. Eğitime başlanılan dönemdeki maneviyat düzeyi yıllar geçtikçe düşüş göstermiştir. Bu durum aileden uzakta üniversite eğitimi alınması, eğitim müfredatının seküler olması, üniversite eğitim ortamının liseye oranla rahat olması, nihai hedefi üniversite sınavının kazanıp bir okula yerleşmek olan bir kısım öğrencinin okula başladıktan sonra rehavete kapılması ile ilgili olabilir. Lise yıllarında üniversite sınavını kazanmak için çaba gösteren öğrencilerde maneviyat başa çıkma fonksiyonuna sahipken üniversiteye yerleşme sonrası bu durumda azalma olabilmektedir.

Psikolojik iyi oluşun eğitim görülen döneme göre anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığı incelendiğinde bu değişken ile ilgili araştırma problemimiz “Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş toplam puanları eğitim görülen döneme göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?” şeklindedir. Analizler sonrası akademik dönem ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir. Marlin (2009: 9), Cirhinlioğlu (2006: 56), Turgut A. (2017: 85), Devran (2018: 64) ve Basut (2020: 52) da çalışmalarında bizimkiyle benzer bir neticeye ulaşmış ve psikolojik iyi oluş ile akademik dönem arasında anlamlı bir ilişki bulgulamamıştır.

Çalışmamızın en önemli sonuçlarından biri maneviyat ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiyi tespit etmesidir. İki değişken arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki mevcuttur yani maneviyat düzeyi yüksek kişilerde psikolojik iyi oluş da yüksektir. Bu durum ana problemimiz “Maneviyat ile psikolojik iyi oluş arasında bir ilişki var mıdır ve bir ilişki varsa bu ilişkinin yönü nedir?” sorusunu olumlu yanıtlamaktadır. Dindarlık değişkeni ile yapılan araştırmalarda dindarlığın psikolojik iyi oluş üzerindeki olumlu etkisi tespit edildiği gibi araştırmamızda da maneviyat ve psikolojik iyi oluş arasında olumlu ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ulaştığımız dikkat çekici sonuçlardan biri de üniversite hazırlık ve 1. sınıf öğrencileri ile son sınıf öğrencilerindeki maneviyat düzeyinin

farklılığıdır. Son sınıf öğrencilerinde maneviyat düzeyi hazırlık ve 1. sınıf öğrencilerine göre düşük çıkmıştır. Bu noktada aileden uzakta eğitim görülmesi, eğitimin seküler olması gibi olası sebepler düşünülebilir.

Psikolojik iyi oluşu etkileyen unsurlardan biri olan maddi durum, imkân ve olanaklar ve bunların iyi oluşa etkisi de her zaman merak edilen bir konu olmuştur. Araştırmamızda gelir düzeyi yüksek öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarının da yüksek olduğuna rastlanması dikkat çekici bir bulgudur ancak gelir düzeyi en yüksek olarak tespit edilen öğrencilerin en yüksek psikolojik iyi oluşa sahip olmadıkları ve ortalamanın üstü gelir düzeyindeki öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarının en yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç bu konudaki genel görüş ile de paralellik arz etmektedir.

Anne-baba beraberlik durumu ile maneviyat ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiye bakıldığında anne-babanın birlikte olması kişilerin maneviyat ve psikolojik iyi oluşlarının yüksek çıkması düşünülürken çalışmamızda maneviyat düzeyleri yüksek bulgulanmış fakat psikolojik iyi oluş puanları ile arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir. Çağımızda boşanmaların artması ve çocukların parçalanmış ailelerde yetişmesi boşanmanın olumsuz etkilerinin tespiti ve bu yönde önleyici ve özellikle çocukları koruyucu hizmet politikalarının belirlenmesi ve uygulamaya konması adına önemlidir.

Kaynaklar

Akbolat, A. (2022). *Kronik hastalarda iyi oluş ve maneviyat: Nitel bir araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akman, A. E. (2020). *Maneviyat düzeylerine göre stres, bilgece farkındalık ve ayrışma-bütünleşme farklılıkları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Amato Paul, R. & Keith, B. (1991). Parental divorce and adult well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 53 (1), 43-58.

Amato Paul, R. & Sobolowski, J. M. (2001). The effects of divorce and marital discord on adult children's psychological well-being. *American Sociological Review*, 66 (6), 900-921.

Anlı, G. (2011). *Kendini sabotaj ve psikolojik iyi olma arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Aytekin, Ö. N. (2019). *Yetiştirme yurtlarında ve ailesi yanında büyüyen yetişkinlerin psikolojik iyilik halinin demografik özellikler ve öğrenilmiş güçlülük açısından değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Basut, İ. (2020). *Üniversite öğrencilerinin bilişsel esneklik düzeylerinin damgalama ve psikolojik iyi olma açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin: Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bee, H. & Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi*. (çev. Okhan Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Bruyneel, S., Marcoen, A. & Soenens, B. (2005). *Gerotranscendence: Components and spiritual roots in the second half of life*. (Yayınlanmamış Çalışma).

Cengiz, A. İ. (2018). *İç-dış denetim odağı ve psikolojik iyi oluş ve depresif belirtiler arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cenkseven, F. (2004). *Üniversite öğrencilerinde öznel ve psikolojik iyi olma yordayıcılarının incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cirhinlioğlu, F. G. (2006). *Üniversite öğrencilerinde utanç eğilimi, dinî yönelimler, benlik kuruları ve psikolojik iyilik hali arasındaki ilişkiler*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çınar, F. & Eti Aslan, F. (2017). Spiritüalizm ve hemşirelik: Yoğun bakım hastalarında spiritüel bakımın önemi. *Jaren Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi*, 3 (1), 37-42.

Çınar, M. (2021). Dindarlığın psikolojik iyi oluş üzerine etkisi: Meta-Analitik bir çalışma. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 25 (2), 583-596.

Çınar, M. (2022). Maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide merhamet ve affediciliğin aracı rolü. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 58 (1), 106-115.

Deb, S., MCGirr K. & Sun, J. (2016). Spirituality in Indian University students and its associations with socioeconomic status, religious background, social support, and mental health. *Journal of Religion and Health*, 55, 1623–1641.

Demir, D. (2018). *Bilişim öğretmenlerinin sanal yalnızlık, mesleki tükenmişlik ve psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon: Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Demirci, İ. (2012). *Öğretmen adaylarının öz bilgi ve psikolojik iyi olma düzeyleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Demirtaş, S. (2016). *Okul yöneticilerinin psikolojik iyi olma ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Mevlâna Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Devran, H. (2018). *Süleyman Demirel Üniversitesi fakültelerinde eğitim gören öğrencilerde psikolojik iyi oluş düzeyi ve etkileyen etmenler*. (Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi.

Diener, E. (2000). Subjective well-being: the science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55 (1), 34-43.

Dierendonck, D.V. & Krishna M. (2006). Some thoughts on spirituality and eudaimonic well-being. *Mental Health, Religion & Culture*, 9 (3), 227-238.

Doğan, T. (2006). Üniversite öğrencilerinin iyilik halinin maneviyat ve serbest zaman boyutlarının incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (26), 1-16.

Dursun, N. (2019). *Evlî ve bekâr bireylerin yaşamın anlamı ve maneviyat düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Düzgüner, S. (2021). *Maneviyat algısı ve yansımaları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Eksioğlu, H. (2011). *İnanç ve dünya görüşüne sahip olma tarzlarıyla psikolojik iyi olma arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ekti, F. B. (2019). *Ergenlerde psikolojik iyi olma ve şükür arasındaki ilişki üzerine bir araştırma Diyarbakır örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ellison, C. G. vd. (2011). The effects of parental marital discord and divorce on the religious and spiritual lives of young adults. *Social Science Research*, 40, 538-551.

Enç, M. (1976). *Rub sağlığı bilgisi*. (6. baskı). Ankara: İnkılap ve Aka Kitabevleri.

Erol, A. (2020). *Rehber öğretmenlerin manevi yönelim düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mardin: Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gediksiz, E. (2013). *Alçakgönüllülük ile psikolojik iyi olma arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Giacalone, R. A. & Jurkiewicz, C. L. (2010). Toward a science of workplace spirituality. [çinde] *Handbook of workplace spirituality and organizational performance*. Ed. Giacalone R. A. and Jurkiewicz C. L.. Armonk, New York, NY: M. E. Sharpe.

Girgin, Y. (2018). *Üniversite öğrencilerinin yaşam anlamı ve psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Göcen, G. (2014). *Şükür pozitif psikolojiden din psikolojisine köprü*. İstanbul: Dem Yayınları.

Gürbüz, S. & Şahin, F. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Felsefe, yöntem ve analiz*. (4.baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gürel, N. A. (2009). *Effects of thinking styles and gender on psychological well-being*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü.

Halisdemir, D. (2013). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşları, kendini affetme düzeyleri ve geçmişe yönelik anne kabul red algıları arasındaki ilişkiler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Hodges, S. (2002). Mental health, depression and dimensions of spirituality and religion. *Journal of Adult Development*, 9 (2), 109-115.

Holder, M. D., Coleman, B. & Wallace, J. M. (2010). Spirituality, religiousness, and happiness in children aged 8–12 Years. *Journal of Happiness Studies*, 11 (2), 131-150.

Hori, M. (2010). *Gender differences and cultural contexts: Psychological well-being in cross-national perspective*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Louisiana: Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College the Department of Sociology.

Horozcu, Ü. (2010). Tecrübî araştırmalar ışığında dindarlık ve maneviyat ile ruhsal ve bedensel sağlık arasındaki ilişki. *Milel ve Nihal; İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 209-240.

İşgör, İ. Y. (2011). *Üniversite öğrencilerinin muhafazakâr yaşam tarzları ile psikolojik iyi oluş düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Jacopson, J. L. (2002). *An exploratory study regarding the effects of praying for others on physical and mental health in older adults*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Louisville, Kentucky: Spalding University.

Jahan, M. & Khan, S. (2014). Psychological well-being: Spirituality and successful aging. *Indian Journal of Health and Wellbeing*. 5(7), 68- 71.

Johnstone, B. vd. (2012). Relationships among spirituality, religious practices, personality factors, and health for five different faith traditions. *Journal of Religion and Health*, 51, 1017–1041.

Kalaycı, A. (2019). *Maneviyat ve ödomanik iyi oluş arasındaki ilişkide bilgelğin aracılık rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tokat: Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kashdan, T. B. & Nezlek, J. B. (2012). Whether, when, and how is spirituality related to wellbeing? Moving beyond single occasion questionnaires to understanding daily process. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38 (11), 1523–1535.

Kaya, Z. ve Candeğer, H. (2019). *Farklı lise türlerine devam eden öğrencilerin öznel iyi oluş düzeylerinin demografik değişkenlere göre karşılaştırılması*. 21. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, (Antalya, 24-27 Ekim 2019).

Khan, Y., Taghdisi, M. H. & Nourijelyani, K. (2015). Psychological well-being (PWB) of school adolescents aged 12-18 year, its correlation with general levels of physical activity (PA) and socio-demographic factors in Gilgit, Pakistan. *Iran Journal of Public Health*, 44 (6), 804-813.

Kılıç, F. (2019). *Çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarında psikolojik sermaye algısı, iş doyumunu ve maneviyat arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kocaman, E. N. (2019). *Bir grup yetişkinde umut ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin farklı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koç, M. (2002). *Ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisinin ruh sağlığı üzerindeki etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koenig, H. G. & Cohen, A. B. (2004). Religion and mental health. *Encyclopedia of Applied Psychology*, 3, 255-257.

Koenig, H. G. vd. (2000). *Handbook of religion and health*. New York: Oxford University Press.

Kurt, A. (2023). *Yetişkinlerde maneviyatın psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Küçü, E. (2018). *Lise öğrencilerinde mükemmeliyetçilik, ihtiyaç doyumunu ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Lifshitz, R., Nimrod, G. & Bachner, Y. G. (2019). Spirituality and wellbeing in later life: A multidimensional approach. *Aging & Mental Health*, 23 (8), 984-991.

Lopez, V. vd. (2014). Spirituality, religiosity, and personal beliefs of australian undergraduate nursing students. *Journal of Transcultural Nursing*, 1-8.

Marlin, M. (2009). Spirituality and subjective well-being among Southern Adventist University students. *Journal of Interdisciplinary Undergraduate Research*, 1 (3), 1-16.

Masat, S. (2018). *Onkoloji hastalarında psikososyal sorunlar ile manevi yönelim ve dini başa çıkma tarzları arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek

Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Matsumoto, D. R. ed. (2009). *Cambridge dictionary of psychology*. New York: Cambridge University Press.

Myers, D. G. & Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science*, 6 (1), 10-19.

Neal, A. J. (2013). Spirituality: The secret in project management. *Industrial Management, Norcross*, 55 (4), 10-15.

Nelson, J. M. (2009), *Psychology, religion and spirituality*, New York: Springer Science+Business Media.

Ondeck, D. M. (2002). Religion and spirituality. *Home Health Care Management and Practice*, 14 (3), 231-232.

Öngider, N. (2013). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5 (2), 140-161.

Öztürk-Akyıldız, Y. (2019). *Üniversite öğrencilerinde bilinçli farkındalık düzeyi ile dindarlık düzeyi arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Plotnik, R. (2009). *Psikoloji'ye giriş*. (çev. T. Geniş). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Rakhshanderou, S. & Ghaffari, M. (2017). The relationship between spirituality and demographic factors among students living in dormitory of Shahid Beheshti University of Medical Sciences. *Journal of Research on Religion & Health*, 3 (4), 78-88.

Reymann, L. S., Fialkowski, M. G. & Stewartsicking, J. A. (2015). Exploratory study of spirituality and psychosocial growth in college students. *Journal of College Counseling*, 18, 103-15.

Ridge, A. (2015). Spirituality. A brief History, by Philip Sheldrake: Spirituality, theology and mental health: Multi-disciplinary perspectives, by Christopher Cook studying christian spirituality, by David Perrin (Book Review). *Journal of Spirituality in Mental Health, Religion and Culture*, 17 (3), 212-22.

Rodrigues, L. R. vd. (2017). Spirituality and religiosity related to socio-demographic data of the elderly population. *Rev Rene*, 18 (4), 429-36.

Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annu. Rev. Psychol.*, 52, 141-166.

Ryff, C. D. & Singer, B. H. (2008). Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal of Happiness Studies*, 9 (1), 13-39.

Saleem, R. (2017). Spirituality in relation to quality of life and psychological wellbeing among religious and non-religious persons. *Indian Journal of Positive Psychology*, 8 (3), 420-424.

Sandıkçı, M. (2014). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi olma düzeyleri ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sarı, R. E. (2022). *Üniversite öğrencilerinde duygusal zekâ, maneviyat ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Savaş, O. (2019). *Üniversite öğrencilerinde ahlaki olgunluk, sosyal iyi oluş ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sezgin, A. K. (2023). *Lise öğrencilerinin internet bağımlılığı, maneviyat ve iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sheldrake, P. (2007). *A brief history of spirituality*. Malden, MA: Blackwell Publishing.

Solmaz, A. (2019). *Psikolojik iyi oluş ve manevi yönelimin üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı düzeyi üzerindeki etkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Stevens, B. A. (2017). Do we become more spiritual with age? . *Journal of Aging and Geriatric Medicine*, 1 (2), 1-6.

Şahin, M. (2013). *Affedcilik ile psikolojik iyi olma arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Şirin, T. (2017). Üniversite öğrencilerinin dinî tutumları ile ruh sağlığı ilişkisinin incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6 (4), 65-88.

Şirin, T. (2018). Maneviyat Ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Turkish Studies Dergisi*, 13 (18), 1283-1309.

Taş, B. & Ateş, S. (2020). Boşanmış ve evli ebeveynlere sahip ergenlerin beş boyutlu iyi oluş modeli ve internet bağımlılık düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11 (25), 3188-3232.

Tatlıoğlu, K. (2012). Üniversite öğrencilerinin kardeş sayıları ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 (7), 2857-2872.

Tekin, E. G. (2014). *Üniversitesi öğrencilerinin psikolojik iyi olma duygusal zekâ ve sosyal iyi olma düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Telef, B. B. (2013). Psikolojik iyi oluş ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28 (3), 374-384.

Thauvoye, E. vd. (2018). Spirituality and well-being in old age: Exploring the dimensions of spirituality in relation to late-life functioning. *Journal of Religion and Health*, 57, 2167-2181.

Toprak, Y. (2018). *Maneviyat, yaşam amaçları ve iyi oluş arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Tornstam, L. (1989). Gero-transcendence: A reformulation of the disengagement theory. *Ageing*, 1, 55-63.

Turgut, A. (2017). *İlk yetişkinlerde dua tutumları-psikolojik iyi olma ilişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turgut, D. (2014). *7-17 yaş arasındaki normal gelişim gösteren ve özel gereksinimli çocuğu olan aile bireylerinin psikolojik iyi olma hali ve başa çıkma yöntemlerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Tütüncü, M. (2012). *Yönetici ve çalışanların psikolojik iyi olma ve stres düzeyleri açısından karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uluğ, Ö. Ş. (2008). *Üniversite öğrencilerinde depresyon düzeyine ebeveyn kaybının ve anne baba ayrılığının etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Vaughan, F. (1991). Spiritual issues in psychotherapy. *The Journal of Transpersonal Psychology*, 23 (2), 105-119.

Westgate, C. E. (1996). Spiritual wellness and depression. *Journal of Counseling & Development*, 75, 26-35.

Wink, P. & Dillon, M. (2002). Spiritual development across the adult life course: Findings from a longitudinal study. *Journal of Adult Development*, 9 (1), 79-94.

Yoon, E. vd. (2015). Religiousness, spirituality and eudaimonic and hedonic wellbeing. *Counselling Psychology Quarterly*, 28 (2), 132-149.

Yörükoğlu, A. (1993). *Gençlik çağı ruh sağlığı ve ruhsal sorunlar*. (8.baskı). İstanbul: Özgür Yayıncılık.

Zhai, J.E. vd. (2007). Parental divorce and religious involvement among young adults. *Sociology of Religion*, 68 (2), 125-144.

Zinnbauer, B. J. & Pargament I. K. (2005). Religiousness and spirituality. [içinde] *Handbook of the psychology of religion and spirituality*. Ed. Raymond F. Paloutzian, Crystal L. Park. New York: The Guilford Press.

* Bu makale, birinci yazarın *Üniversite öğrencilerinde maneviyat ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi* (2021) başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.